

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΔΟΥΚΑΣ ΚΑΒΑΣΙΔΑΣ
ΚΑΙ ΑΛΛΑ ΠΡΟΣΩΠΟΓΡΑΦΙΚΑ ΕΞ ΑΝΕΚΔΟΤΟΥ
ΧΡΥΣΟΒΟΥΛΛΟΥ ΤΟΥ ΚΑΝΤΑΚΟΥΖΗΝΟΥ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ἡ βυζαντινὴ προσωπογραφία εἶναι ἓν ἀπὸ τὰ δυσκολώτερα πεδία ἐρεῦνης, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰ πλέον ἐπαγωγὰ καὶ σημαντικὰ τῆς βυζαντινολογίας. Ἐκ τῶν δυσκολώτερων, διότι ἐνώπιον τοῦ πλήθους τῶν κατὰ τὴν βυζαντινὴν ἐποχὴν δρασάντων, πολλάκις ὁμωνύμων, σημαντικῶν προσώπων ὀλίγα εἶναι τὰ ὑπὸ τῶν πηγῶν προσφερόμενα προσωπικά στοιχεία, τὰ ἀπαραίτητα διὰ τὴν ταύτισιν ἐνὸς ἐκάστου. Ἐκ τῶν πλέον ἐπαγωγὰ, διότι διὰ τῆς ἀναδιώσεως τῆς προσωπικότητος καὶ τῆς δράσεως ὠρισμένων ἀτόμων, τὰ ὁποῖα ἐγνώρισαν δόξαν καὶ εὐτυχίαν ἢ ταπεινώσιν καὶ δυστυχίαν εἰς τοὺς αὐτοὺς χώρους πολιτισμοῦ, εἰς τοὺς ὁποίους καὶ ἡμεῖς σήμερον ζῶμεν, ἀνακινεῖται καὶ ὁ συναισθηματικὸς κόσμος τοῦ μελετητοῦ καὶ δὲν ἀποκτῶνται μόνον χρήσιμοι εἰς τοὺς εἰδικούς, ἀλλὰ ψυχραὶ γνώσεις. Ἐκ τῶν πλέον σημαντικὰ τέλος, διότι πᾶσα σύγχυσις προσώπων ἐπιφέρει καὶ σύγχυσιν πραγμάτων καὶ ἡ ἔρευνα ἀδυνατεῖ νὰ τακτοποιήσῃ τὰς περὶ τῶν πραγμάτων γνώσεις τῆς, ἀν δὲν ταυτίσῃ προηγουμένως τὰ δημιουργὰ τῶν πραγμάτων τούτων πρόσωπα. Οὕτω πᾶν νέον στοιχεῖον, δυνάμενον νὰ βοηθήσῃ εἰς τὴν ταύτισιν βυζαντινῶν προσώπων καὶ νὰ προωθήσῃ τὰς γνώσεις μας εἰς τὴν βυζαντινὴν προσωπογραφίαν, δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ παραμείνῃ ἀνεκμετάλλετον. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον ἡ τυχαία ἀνεύρεσις ἐνὸς μικροῦ τοιούτου νέου στοιχείου προκάλεσε τὴν παροῦσαν μικρὰν μελέτην.

Τὸ θέρος τοῦ 1956, εὕρισκόμενος ὡς προσκυνητὴς εἰς τὴν ἐν Ἁγίῳ Ὀρει ἱερὰν μονὴν τοῦ Ἁγίου Διονυσίου, εἶδον καὶ ἐφωτογράφησα βυζαντινὸν ἔγγραφον, φυλασσόμενον εἰς τὸ ἀρχεῖον τῆς μονῆς¹. Τοῦτο εἶναι χρυσόβουλλος λόγος τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου τοῦ Σ' τοῦ Καντακουζηνοῦ, διὰ τοῦ ὁποῖου ὁ ἀπὸ τῆς 3 Φεβρουαρίου τοῦ 1347 ἐπικρατή-

¹ Τὸ ἔγγραφον μοῦ παρεχώρησε φιλοφρόνως ὁ ἅγιος ἡγούμενος τῆς μονῆς ἀρχιμανδρίτης Γαβριὴλ Διονυσιάτης, τὸν ὁποῖον εὐχαριστῶ θερμῶς καὶ ἐνταῦθα.

σας ἀνταπαιτητής τοῦ θρόνου τῶν Παλαιολόγων ἀνταμείβει δεινοπαθήσαντας ὀπαδοὺς τοῦ ἐν Θεσσαλονίκη, τὴν οἰκογένειαν δηλαδὴ τοῦ μεγάλου παπῆα Δημητρίου Καθάσιλα. Οὗτος ἔπαθε πολλὰ μετὰ υἱῶν καὶ συγγενῶν τοῦ χάριν τοῦ αὐτοκράτορος κατὰ τοὺς ἀγῶνας τούτου πρὸς ἐπικράτησιν.

Ἐπειδὴ ἡ μελέτη περὶ τῶν ἐν τῷ ἐγγράφῳ τούτῳ ἀναφερομένων προσώπων δύναται νὰ ἀποτελέσῃ μικρὰν συμβολὴν διὰ τὴν γνῶσιν τῆς βυζαντινῆς προσωπογραφίας τῆς Θεσσαλονίκης κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα καὶ ἐπειδὴ ὀλίγα πρωτότυπα χρυσόβουλλα τοῦ αὐτοκράτορος τούτου διεσώθησαν, προβαίνομεν κατωτέρω εἰς τὴν δημοσίευσιν καὶ μελέτην τοῦ χρυσοβούλλου τούτου.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΕΓΓΡΑΦΟΥ

Χρυσόβουλλος λόγος τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου τοῦ Ψ' τοῦ Καντακουζηνοῦ (1341 [1347]-1355) διὰ τὸν μέγαν παπῆαν Δημήτριον Καθάσιλαν τοῦ Νοεμβρίου 1347.

Ἀρχεῖον: Διονυσίου. Ἡμετ. φωτογρ.

Ἐξωτερικόν: Διατήρησις ἀρίστη. Λεπτὴ περγαμινὴ εἰς δύο κατὰ πλάτος συγκεκολλημένα τεμάχια. Διαστάσεις 0,75 × 0,25. Μῆκος τοῦ ἄνω τεμαχίου 0,53. Μῆκος τοῦ κάτω τεμαχίου 0,22. Μελάνη φαϊόχρους. Λέξεις δι' ἐρυθρᾶς μελάνης: στ. 40 λόγον, στ. 51 λόγου, στ. 61 λόγος, στ. 65-68 ὑπογραφή τοῦ αὐτοκράτορος. Χρυσὴ βούλλα καὶ ὀπαὶ ἐξαρτήσεως αὐτῆς μετὰ μηρίνου ἐλλείπουν. Ὀλόκληρον τὸ κατώτατον τμήμα τοῦ χρυσοβούλλου εἶναι ἀποκεκομμένον. Ὅπισθία πλευρά: δυσανάγνωστος (λόγῳ μηχανικῆς καταστροφῆς) ἐπισημείωσις συγκολλήσεως (Klebevermerk) καθ' ὅλον τὸ μῆκος αὐτῆς διὰ τῆς αὐτῆς μελάνης καὶ τῆς αὐτῆς χειρὸς τοῦ κειμένου. Ἐπὶ προσκεκολλημένου χάρτου διὰ νεωτέρας χειρὸς: Χρυσόβουλλον τοῦ βασιλέως Ἰωάννου τοῦ Καντακουζηνοῦ. Περὶ τοῦ χωρίου Κατακαλῆς καὶ λοιπῶν.

Γραφή: Καθαρὰ γραφὴ κωδίκων τῆς ἐποχῆς, πλέον ἐπιμελεμένη ἐκείνης τοῦ χρυσοβούλλου τοῦ αὐτοῦ αὐτοκράτορος διὰ τὸν Δημήτριον Δεβλιτζηνὸν τοῦ Ὀκτωβρίου 1349 [βλ. Fr. Dölger, Aus den Schatzkammern des Heiligen Berges. München 1948, Nr. 10 (Tafelband)]. Κανονικώτερα γράμματα καὶ ὀλιγώτεροι συντομογραφαὶ ἐν τῷ ἡμετέρῳ. Διάφορος χεὶρ ἐν τῇ αὐτοκρατορικῇ γραμματείᾳ διὰ τὰ δύο χρυσόβουλλα (πρβ. ἀρχικὸν κεφαλαῖον Δ ἐν τῷ ἡμετέρῳ, οὐδέποτε παρὰ Dölger).

Διπλωματικά: Είς τὴν ὑπογραφήν τοῦ αὐτοκράτορος τὸ Καντακουζηνὸς δὲν ἔχει ἐν τῇ ἐγγράφῳ τὰς δύο τελευταίας συλλαβὰς (-ηνός) συντομογραφημένας, ὅπως παρὰ Dölger, ἐνθ' ἄνωτ. Nr. 10, καὶ ὅπως εἰς τὸ Συμφωνητικὸν μετὰ τῆς Βενετίας τοῦ Σεπτ. 1349 (παρὰ Dölger, Facsimiles byzantinischer Kaiserurkunden. München 1931, Taf. VII, Nr. 13). Ἡ συντομογραφία αὕτη, ὡς καὶ ἄλλαι μικροδιαφοραί, ὡς π.χ. ἡ ἔλλειψις τῆς συνδέσεως τοῦ ο μετὰ τοῦ προηγούμενου κ εἰς τὴν συλλαβὴν κου, εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Καντακουζηνοῦ, ἐμφανίζεται (εἰς ἐκεῖνα) μετὰ τὸ ἔτος 1347 τοῦ ἡμετέρου ἐγγράφου, ὅπως μετὰ τὸ ἔτος 1347 ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης ὁ Ε' μιμεῖται πλέον τὸν τρόπον ὑπογραφῆς τοῦ Καντακουζηνοῦ. Βλ. Dölger, Aus den Schatzkammern etc. Nr. 8. u. Nr. 9: Diplomatisches (σ. 42 καὶ 43). Ἡλλαξε λοιπὸν καὶ ὁ Καντακουζηνὸς μετὰ τὸ ἔτος 1347 ἐλαφρῶς τὴν ὑπογραφήν του.

Γλώσσα καὶ ὀρθογραφία: Ἄψυγος.

Ἐκδόσεις: Ἐξεδόθη κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐκτυπώσεως τῆς ἐργασίας ταύτης ὁμοῦ μετὰ τῶν ἄλλων ἐγγράφων τῆς μονῆς Διονυσίου ὑπὸ Γαβριὴλ ἀρχιμανδρίτου, καθηγουμένου τῆς ἱερᾶς μονῆς Ἁγ. Διονυσίου, Ἡ ἐν Ἀγίῳ Ὁρει Ἱερᾷ Μονῇ τοῦ Ἀγίου Διονυσίου. Ἀθήναι 1959. (Ἐκδ. Οἶκος Ἄλ. καὶ Ε. Παπαδημητρίου, Λυκούργου 10 Ἀθῆναι). Σελ. 96/7: Χρυσόβουλλον Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ διὰ τὸ μετόχιον Κατακαλῆς εἰς Καλαμαριάν. Ἄνευ περιγραφῆς τοῦ ἐγγράφου καὶ ἄνευ σχολίων. Ἡ ὑπαρξίς του ἐσημειοῦτο ἄλλοτε μόνον ὑπὸ Γ. Σμυρνάκη, Τὸ Ἁγιον Ὅρος. Ἐν Ἀθήναις 1903, σ. 514.

Ἐν τῷ κειμένῳ ἀναφερόμενα ἔγγραφα: Αὐτοκρατορικὸν πρόσταγμα τοῦ Ἰωάννου Γ' τοῦ Καντακουζηνοῦ διὰ τὸν Δημήτριον Καβάσιλαν, δι' οὗ χορηγεῖται εἰς αὐτὸν ποσότης 250 ὑπερπύρων ἐκ τῶν φορολογικῶν εἰσοδημάτων τῶν χωρίων Κατακαλή, Πλαγηνὰ καὶ Θέρμα. Δὲν σφύζεται.

Περιεχόμενον: Ὁ αὐτοκράτωρ εἶχε χορηγήσει διὰ προστάγματος εἰς τὸν μέγαν παπῖαν Δημήτριον Καβάσιλαν διὰ τὴν πίστιν, τὴν ὁποίαν οὗτος ἐπέδειξατο πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, καὶ διὰ τὰς κακώσεις, τὰς ὁποίας ὁ μέγας παπῖας μετὰ τῶν οἰκείων αὐτοῦ ὑπέστη ἕνεκα τῆς πίστεως ταύτης, εἰσόδημα διὰ βίου 250 ὑπερπύρων ἐκ τῶν φόρων τοῦ χωρίου Κατακαλή, τὸ ὅποιον ἄλλοτε ἀπετέλε: μέρος τῶν ἐκ τῆς περιοχῆς τῆς Καλαμαρίας εἰσοδημάτων τοῦ ἀποθανόντος Γαβρᾶ, καὶ ἐκ τῶν φόρων τῶν χωρίων Πλαγηνὰ καὶ Θέρμα ἐκ χωραφίων καὶ ἀμπέλων, τὰ ὁποῖα κατ' ἀρχὰς ἦσαν τοῦ Δημοσίου, ἀργότερον ὅμως εἶχον δοθῆ εἰς τὸν ἀποθανόντα νῦν Γεώργιον Φαρμάκην. Νῦν ὅμως ὁ Δημήτριος Καβάσιλας

πρεκάλεσεν, ἕπως τοῦ χορηγηθῶσι δι' αὐτοκρατορικῶν χρυσοδούλλου κτήματα εἰς τὰ ἀνωτέρω χωρία, ἀνάλογα (ικανοποιηθῆ) πρὸς τὸ ἐτήσιον τοῦτο εἰσόδημα αὐτοῦ τῶν 250 ὑπερπύρων, τῶν ἐποίων κτημάτων τὰ ἐμβαδὰ καὶ τὰ θρία νὰ καθορίσῃ ἀπογραφικὸς κρατικὸς ὑπάλληλος (ἀπογραφικῶς).⁴ Ὁ αὐτοκράτωρ συγκατανεύων χορηγεῖ διὰ τοῦ παρόντος χρυσοδούλλου τὰ αἰτούμενα μετὰ πλήρους κληρονομικοῦ δικαιώματος μεταβιβάσεως αὐτῶν εἰς τοὺς ἀπογόνους τοῦ αἰτουμένου κατὰ βούλησιν (κατὰ λόγον γονικότητος).

ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟΝ

† Τὸ μὲν τοὺς ἀγαθοὺς ἄνδρας ἀπάσης χρῆναι τυγχάνειν φιλοτιμίας καὶ χάριτος || ²παρὰ τῶν εὖ φρονούντων, δῆλον δῆπου παντί. τὸ γὰρ μὴ τοῖς τοιούτοις || ³προσέχειν, βαναύσων ἐστὶν ἀν(θρώπων) καὶ τοῦ καὶ γνώσεως τὸ παράπαν ἐρήμω(ν). || ⁴τὸ δὲ καὶ τὴν ἡμῶν βασιλείαν περὶ πλείστου τοὺς τοιούτους ποιεῖσθαι καὶ || ⁵πάντα τρόπον εὖ ποιεῖν προθυμεῖσθαι, πᾶς τις ἂν εἴποι τάληθῆ λέγειν θέλων || ⁶καὶ τὸν ἐμὸν ἀκριβῶς ἐπιστάμενος τρόπον, οἷος μὲν ἀπλῶς περὶ τοὺς σπουδαίους, || ⁷οἷος δὲ καὶ περὶ τοὺς ἐνδειξαμένους, τί χρῆσιον εἰς τὴν πολιτείαν, ἔσθ' ὅτε, εὖνο(ι) || ⁸άν τε πρὸς τὴν βασιλείαν μου παρασχομένους τοῖς ἔργοις σαφῆ. τοὺς μὲν γὰρ παρ' αὐ || ⁹τῆς τῶν μεγίστων συμβαίνει τυγχάνειν διὰ τὴν ἀρετὴν ἐπαίνων τε καὶ τιμῶν, || ¹⁰τοῖς δὲ καὶ γέρα λαμβάνειν τοῖς ἀγῶσι κατάλληλα καὶ τῶν γενομένων ἀμοιβῶν || ¹¹ἀπολαύειν ἀξίως. ταῦτά τοι καὶ ἡ βασιλ(εία) μου τὸν οἰκεῖον αὐτῆ μέγαν πατίαν || ¹²κῦρ Δημήτριον τὸν Καβάσιλαν, ἄνδρα συνετὸν μὲν καθ' ἑαυτὸν καὶ κόσμιον, || ¹³ἔσπουδακότα δὲ πολλάκις ὑπὲρ ὠφελείας τοῦ γένους, φρόνησιν δὲ ἐπιδειγμ(έν)ον || ¹⁴ἐν τοῖς πράγμασ(ιν) ἐναργῆ καὶ σημεῖα τῆς αὐτοῦ γενναϊότητος πολλαχῶ παρασχομένον, || ¹⁵ἠγωνισμένον δὲ ἀνδρικῶς ἀπάση δόρῳμῃ καὶ προθυμίᾳ ὑπὲρ τῆς βασιλ(είας) μου || ¹⁶καὶ πολλὰ καὶ μέγιστα ὑποσιάνια δεινά, τοῦτο μὲν εἰρηκτὴν μετὰ δεσμῶν χαλεπῆν || ¹⁷μάλιστα καὶ ἀνιαρὰν καὶ τῆς οὐσίας δήμευσιν παντελῆ, τοῦτο δὲ καὶ τῆς π(α)τρίδος || ¹⁸φυγῆν, ἧς ἐτίμησαν αὐτῷ τῷ τότε οἱ μιαιοί, ἅμα παισὶ καὶ συγγενέσι καὶ || ¹⁹τοῖς οἰκειοτάτοις. τοῦτον οὖν τῆς ὄλης αὐτοῦ προαιρέσεως καὶ τῶν τοσοῦτων || ²⁰ἀγῶνων ἀποδεξαμένη ἡ βασιλεία μου καὶ λογισαμένη τὴν τε σύνεσιν || ²¹αὐτοῦ τόν τε τρόπον, προσέτι δὲ ἐνθυμηθεῖσα καὶ ὧν εἰς πέτρῳαν ἤκεν ἄλλων || ²²δεινῶν, καὶ γὰρ οὐχ ὅσα καὶ οἷός τε ἦν ἐνεγκεῖν ταῦτα μόνον ὑπέστη προθύμως, || ²³ἀλλὰ τοι καὶ τοῖς αὐτοῦ μείζω δυνάμεως,

²³ τῆς

καὶ ταῦτα σὺν τοῖς υἱέσιν, ἀνδράσιν || ⁸⁴οὔσι καὶ αὐτοῖς ἰσχυροῖς καὶ γενναίοις καὶ σύμβολα τῆς π(ατ)ρικῆς ἀρετῆς ἐν αὐτοῖς || ⁸⁵ἔχουσι καὶ οὐκ αἰσχύνουσι ἐν ἑαυτοῖς οὔτε τὴν τοῦ γένους λαμπρότητα οὔτε τὸ τοῦ || ⁸⁶π(ατ)ρὸς ἀνδρικότων τοῦ φρονήματος καὶ τὴν ἐν τοῖς πολεμικοῖς ἐμπειρίαν. ταῦτά τε οὖν || ⁸⁷ἐνθυμηθεῖσα ἡ βασιλεία μου καὶ πάντων μάλιστα τὸ εἰλικρινές αὐτῶ τοῦ ἦθους || ⁸⁸καὶ ἄδολον, διὰ ταῦτα πάντα τὴν γιγνομένην ἀντιδίδωσι χάριν, τιμῶσα τοῦτιον || ⁸⁹δικαίως καὶ τοῦ τρόπου καὶ τοῦ γένους καὶ τῆς συνέσεως καὶ συμπάσης ἀπλῶς || ⁹⁰τῆς ἀρετῆς ἀξίως, οἷς τε εἰς αὐτὸν εὖ διατίθεται καὶ οἷς εὐεργετεῖν προθυμεῖται. || ⁹¹ἐπεὶ τοίνυν ἤτήσατο καὶ παρεκάλεσεν ἐπιχορηγηθῆναι τούτῳ χρυσόβουλλον τῆς || ⁹²βασιλείας μου ἐπὶ τῇ ποσότητι τῶν διακοσί(ων) πενήκοντα (ὑπερ)π(ύ)ρ(ω)ν, ἦντινα διωρίσατο || ⁹³ἡ βασιλεία μου ἔχει αὐτὸν κατὰ λόγον γονικότητος καὶ ἱκανοποιηθῆναι ταύτην || ⁹⁴ἀπογραφικῶς, ἀφ' ὧν ἔχει διὰ προστάγματος τῆς βασιλείας μου, ἦγουν ἀπὸ τε || ⁹⁵τοῦ χωρίου τῆς Κατακαλῆς λεγομένου, ἀπὸ τῆς εἰς τὴν Καλαμαρίαν οἰκονομίας || ⁹⁶τοῦ Γαβρᾶ ἐκεῖνου, ἀπὸ τῆς εἰς τὰ χωρία τὰ Πλαγηνὰ καὶ τὰ Θέρμα γῆς καὶ τοῦ || ⁹⁷ἀμπελοπάκιον, τῶν ὄνων μὲν πρότερον δημοσιακῶν, δοθέντων δὲ μετὰ || ⁹⁸ταῦτα πρὸς τὸν Φαρμάκην κῦρ Γεώργιον ἐκεῖνον, τὴν τοιαύτην δέσ(ιν) καὶ παράκλησ(ιν) || ⁹⁹αὐτοῦ προσδεξαμένη ἡ βασιλεία μου ἐπιχορηγεῖ καὶ ἐπιβραβεύει αὐτῶ τὸν || ¹⁰⁰παρόντα χρυσόβουλλον λόγον, δι' οὗ προστάσσει καὶ εὐδοκεῖ || ¹⁰¹καὶ διορίζεται, ὡς ἂν ἱκανοποιηθῆ ἄπογραφικῶς οὗτος δὴ ὁ δηλωθεὶς || ¹⁰²οἰκείως τῇ βασιλείᾳ μου μέγας παπίας κῦρ Δημήτριος ὁ Καβάσιλας τὴν || ¹⁰³διὰ χρυσοβούλλου τοιαύτην ποσότητα τῶν διακοσί(ων) πενήκοντα (ὑπερ)π(ύ)ρ(ω)ν ἀπὸ || ¹⁰⁴τῶν ἀνωτέρω κατὰ μέρος διειλημμένων καὶ κατέχη καὶ νέμεται || ¹⁰⁵ταύτην ἀνενοχλήτως καὶ ἀδιασείστως ἔι τε ἀναφαιρέτως καὶ || ¹⁰⁶ἀναποσπάστως καὶ κατὰ λόγον γονικότητος, συνιοτᾶ τε καὶ βελτιοῖ αὐτήν, || ¹⁰⁷καθὼς ἂν βούλοίτο τε καὶ δύναιτο, καὶ παραπέμψῃ ταύτην καὶ πρὸς τοὺς || ¹⁰⁸ἐξ ὁσφύος γνησίους παῖδας καὶ κληρονόμους καὶ διαδόχους αὐτοῦ ἐπὶ τῶ || ¹⁰⁹κατέχεσθαι καὶ παρ' αὐτῶν ταύτην τὸν ἴσον καὶ ὁμοιον τρόπον, ἀνενοχλήτως, || ¹¹⁰ἀναφαιρέτως καὶ κατὰ λόγον γονικότητος. ὁθεν καὶ τῇ ἰσχύι καὶ || ¹¹¹δυνάμει τοῦ παρόντος χρυσοβούλλου λόγου τῆς βασι || ¹¹²λείας μου καθέξει μὲν οὗτος καὶ νεμηθήσεται τὴν εἰρημένην ποσότητα || ¹¹³ἐφ' ὅρῳ τῆς αὐτοῦ ζωῆς ἀνενοχλήτως, ἀναφαιρέτως, ἀναποσπάστως καὶ || ¹¹⁴κατὰ λόγον, ὡς εἴρητι(αι), γονικότητος, ἔξει δὲ ἄδειαν καὶ παραπέμψει ταύτην || ¹¹⁵μετὰ καὶ τῶν ἐν αὐτῇ βελτιωθησομένων παρ' αὐτοῦ πρὸς οὓς ἂν βούλοίτο || ¹¹⁶τῶν παίδων καὶ διαδόχων αὐτοῦ, ὥστε κατέχεσθαι καὶ παρ' αὐτῶν τὸν || ¹¹⁷ὁμοιον τρόπον, ἀνενοχλήτως, ἀναφαιρέτως καὶ κατὰ λόγον γονικότητος, || ¹¹⁸μηδεμίαν παρὰ μηδενὸς τῶν ἀπάντων εὐρήσοντας ἐπὶ ταύτῃ τὴν || ¹¹⁹διενοχλήσιν, ἐπεὶ δὴ καὶ εἰς τὴν περὶ τούτου ἀσφάλειαν ἐγένετο || ¹²⁰καὶ ἐπεχορηγήθη καὶ

ἐπεβραβεύθη αὐτῷ καὶ ὁ παρὼν χρόσος || ⁶¹βουλλος λόγος τῆς βασιλ(είας) μου, ἀπολυθεὶς κατὰ μῆνα || ⁶²Νοέμβριον τῆς ἐκισιαμένης πρώτης ἰνδικτι || ⁶³ῶνος τοῦ ἑξακισχιλιοστοῦ ὀκτακοσιοστοῦ πενηκοστ(οῦ) || ⁶⁴ἔκτου ἔτους, ἐν ᾧ καὶ τὸ ἡμέτερον || ⁶⁵εὐσεβὲς καὶ θεοπροβλήτων ὑπεσημῆναι || ⁶⁶κράτος :

† Ἰω(άν)ν(ης) ἐν Χ(ριστι)ῶ τῶ Θ(ε)ῶ πιστὸς βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ Ῥωμαί(ων) ὁ Καντακουζηνός †

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Στ. 11 : ὁ μέγας παπίας. Κατ' ἀρχὰς ἀρχιθυρωρὸς καὶ κλειδοκράτωρ τοῦ Ἱεροῦ Παλατίου, ὁ μέγας παπίας κατεῖχε τὸν 22ον βαθμὸν ἐν τῇ ὑπαλληλικῇ ἱεραρχίᾳ. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ἔμωσ τοῦ Ψευδο-Κωδινού, κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα τὸ ἀξίωμα τοῦ μεγάλου παπία εἶχε καταντήσει ἀπλοῦς τιμητικὸς τίτλος. Ψευδο-Κωδινού ΙΙ, Βόνν. σ. 10, 2 καὶ V, Βόνν. σ. 35, 20. Βλ. καὶ R. Guillard, *Fonctions et dignités des Eunuques*. Ét. Byz. 3 (1945) 202-210 (V: Le Concierge du Palais), ὅπου ἐκτίθεται ἡ ἱστορία τοῦ λειτουργήματος τούτου καὶ ἀναφέρονται οἱ ἐκ τῶν πηγῶν μέχρι σήμερον γνωστοὶ μεγάλοι παπία, ἀνευ βεβαίως τοῦ ἡμετέρου μεγάλου παπία Δημητρίου Καβάσιλα.

Στ. 12 : *Δημήτριος Καβάσιλας*: Ἡ οἰκογένεια Καβάσιλα εἰς τὴν Θεσσαλονίκην εἶναι πολὺ παλαιά. Καβάσιλας συναντῶμεν εἰς τὴν πόλιν ταύτην ἤδη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς Βασιλείου Β' τοῦ Βουλγαροκτόνου¹. Τὸν δὲ ΙΔ' αἰῶνα εἰς τοὺς βυζαντινοὺς ἱστοριογράφους καὶ εἰς τὰ βυζαντινὰ ἔγγραφα ἐμφανίζονται τόσοι πολλοὶ Καβάσιλαι, ὥστε δὲν εἶναι εὐκόλον γὰ ἑξακριβωθῆναι μεταξὺ αὐτῶν συγγένειαι ἢ γὰ ταυτισθῆναι πάντοτε τὰ μὲ τὸ ἐπίθετον μόνον Καβάσιλας ἀναφερόμενα πρόσωπα. Πάντως μεταξὺ αὐτῶν ἐξέχουν διὰ τὸ ἀξίωμά των ἢ δι' ἄλλον λόγον

¹ Τὸ 1022 δούξ Θεσσαλονίκης καὶ συνεπῶς διοικητὴς αὐτῆς καὶ τῆς περιοχῆς τῆς εἶναι ὁ Νικηφόρος Καβάσιλας. *Κεδρην*. Βόνν. ΙΙ, 479, 7: καὶ Νικηφόρου τοῦ Καβάσιλα δουκὸς ὄντος Θεσσαλονίκης. Βλ. καὶ P. Lemerle, *Philippe et la Macédoine Orientale*. Texte. Paris 1945. Addenda, p. 156. Τὸ ἔτος 1042 ἡ αὐτοκράτειρα Ζωὴ ἡ Πορφυρογέννητος στέλλει διοικητὴν τῆς Δύσεως Κωνσταντῖνον τὸν Καβάσιλαν. *Κεδρην*. Βόνν. ΙΙ, 541, 14: *προχειρίζεται δὲ ἡ βασιλις.. δοῦκα τῆς Δύσεως Κωνσταντῖνον πατρίκιον τὸν Καβάσιλαν*. Ὁ δούξ τῆς Δύσεως ἔχει ἔθραν τοῦ τὴν Θεσσαλονίκην. Βλέπε *Κεδρην*. Βόνν. ΙΙ, 449, 16, ὅπου ὁ Νικηφόρος Οὐρανὸς διαδέχεται ὡς πάσης Δύσεως ἀρχων εἰς Θεσσαλονίκην τὸν ὑπὸ τοῦ Σαμουὴλ φονευθέντα δούκα Θεσσαλονίκης Γρηγόριον Ταρωνίτην. Βλ. καὶ περὶ αὐτῶν 454, 10, ὅπου τὸν εἰς Ἀντιόχειαν μετατιθέμενον Νικηφόρον Οὐρανὸν διαδέχεται, εἰς Θεσσαλονίκην πάλιν, ὁ πατρίκιος Δαβὶδ Ἀριανίτης.

μερικοί μετά ἢ ἄνευ μικροῦ ὀνόματος Καβάσιλαι καὶ πρέπει νὰ ἐξακριβωθῇ πρῶτον μὴ τυχὸν μεταξὺ αὐτῶν ὑποκρύπτεται καὶ ὁ ἡμέτερος μέγας παπίας. Ἐξ ἀρχῆς ὅμως πρέπει νὰ ἐξαιρέσωμεν πάσης πιθανότητος ταυτίσεως πρὸς τὸν μέγαν παπίαν Δημήτριον Καβάσιλαν ἕνα σύγχρονον αὐτοῦ Καβάσιλαν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἕνα εἰς τὴν Θεσσαλονίκην. Ἄμφότεροι οὗτοι εἶναι κληρικοί καὶ τοῦτο ἄρκει νὰ τοὺς διακρίνῃ ἀπὸ τοῦ μεγάλου παπία, θὰ χρησιμεύσουν ὅμως διὰ τὴν διάλυσιν ἄλλων συγχύσεων καὶ διὰ τοῦτο ἀναφέρωμεν αὐτοὺς ἰδιαιτέρως.

Πρῶτον ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸ 1344 ἀναφερόμενος Καβάσιλας ὁ σακελλίου εἶναι ἀσφαλῶς διάφορος τοῦ μεγάλου παπία. Ἡ ἔρευνα ἀπέδειξεν ὅτι ὁ σακελλίου Καβάσιλας ἐλέγετο Μιχαήλ¹, ἐνῶ ὁ μέγας παπίας λέγεται Δημήτριος.

Δεύτερον ὁ ἐν Θεσσαλονίκῃ τὸ 1327/8 ἀναφερόμενος Δημήτριος Κανίσκης ὁ Καβάσιλας, διάκονος, δικαιοφύλαξ καὶ μέγας σακελλάριος τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης², εἶναι ἀσφαλῶς καὶ αὐτὸς διάφορος τοῦ μεγάλου παπία. Ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ κωδικογράφου τούτου Δημητρίου Κανίσκη Καβάσιλα, διακόνου καὶ κατ' ἀρχὰς ἀπλοῦ ἀναγνώστου, προέρχονται ὁ κῶδιξ Vatic. gr. 507 (τοῦ Ἰουλίου 1344) καὶ ὁ Laurent. Conp. Supp. 8 (πρὸ τοῦ 1360)³. Ὁ κληρικὸς καὶ ἀριστοτέχνης οὗτος κωδικογράφος τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης, λίαν πιθανῶς ἄγαμος, δὲν δύναται νὰ ταυτισθῇ πρὸς τὸν μέγαν παπίαν, ὁ ὁποῖος ἔχει πολιτικὴν σταδιοδρομίαν καὶ ἔγγαμος ὢν ἔχει υἱούς.

Πρὸς τινὰ Δημήτριον Καβάσιλαν ἐξ ἄλλου γράφουν ἐπιστολὰς κατὰ τὸ πρῶτον ἰδίως ἡμῖς τοῦ 14' αἰῶνος ὁ Νικηφόρος Χοῦμνος⁴, ὁ Νικηφό-

¹ Βλ. S. Salaville, Cabasilas le sacellaire et Nicolas Cabasilas. EO 35 (1936) 421 κδ.

² Act. Chil. 112, 145: ὁ δικαιοφύλαξ Δημήτριος διάκονος Κανίσκης ὁ Καβάσιλας. (Στ. 151: ὁ χαρτοφύλαξ τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Θεσσαλονίκης Ἰωάννης διάκονος ὁ Στυμβάκων [22 Ἰανουαρίου 1327]). Act. Chil. 117, 166: ὁ δικαιοφύλαξ Δημήτριος διάκονος μέγας σακελλάριος Θεσσαλονίκης Κανίσκης ὁ Καβάσιλας (Ἰούλιος 1328).

³ Βλ. M. Vogel · V. Gardthausen, Die griechischen Schreiber des Mittelalters und der Renaissance. Leipzig 1909, λ. Δημήτριος (σ. 102): Δημήτριος εὐτελής διάκονος καὶ ἀναγνώστης Κανίσκης ὁ καὶ Καβάσιλα. Βλ. καὶ R. Devresse, Codices Vaticani Graeci. Bibl. Vaticana, 1937, τόμ. II, σ. 356: Χειρῶν ἐμῶν πόνημα καθειργνυμένῳ, Δημήτρ(ι)ο(ς), εὐτελής διάκονος Κανίσκης, ὁ καὶ Καβάσιλας, ἔτους 'ςω' πεντηκοστοῦ δευτέρου μηνὶ Ἰουλλ(ί)ῳ, ἰνδ. ἰβ.'

⁴ Jo. Fr. Boissonade, Anecdota graeca nova. Paris 1844. Epist. PMΔ' (σ. 167): Τῷ Καβάσιλα κυρῷ Δημητρίῳ. Inc.: Γράμματα καὶ τὴν ἐν τούτοις ἀριστοῦργον χεῖρα σὴν ἐπὶ λόγων καὶ πονημάτων τῶν ἐμῶν ἔχων ἀνὰ χεῖρας, ὁλος ἐγ-

ρος Γρηγοράς¹, ὁ Μιχαήλ Γαβράς² καὶ ὁ Δημήτριος Κυδώνης³. Ποίος εἶναι ὁ Δημήτριος Καθάσιλας οὗτος; Εἶναι ὁ Δημήτριος Κανίσκης Καθάσιλας, ὁ κωδικογράφος κληρικός τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης; Εἶναι ὁ ἡμέτερος μέγας παπίας Δημήτριος Καθάσιλας ἢ ἄλλος τις;

α) Δημήτριος Κανίσκης Καθάσιλας.

Ὁ ἀποδέκτης τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Νικηφόρου Χούμνου Δημήτριος Καθάσιλας ἐπαινεῖται εἰς τὴν ἐν λόγῳ ἐπιστολὴν ὡς ἀριστοτέχνης καλλιγράφος, ἀντιγραφεὺς ἔργων τοῦ Χούμνου⁴. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη πρέπει νὰ ἐγράφη πρὸ τοῦ Ἰανουαρίου τοῦ 1327, διότι ὁ Νικηφόρος Χούμνος ἀποσυρθεὶς τὸ 1320 εἰς μονὴν ὡς μοναχὸς Ναθαναὴλ ἀπέθανε τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1327⁵. Ἄλλ' ἡμεῖς εἶδομεν ὅτι ὁ εἰς τὰ ἔγγραφα τῆς μονῆς Χιλανδαρίου τὸ 1327 καὶ 1328 ἀκριβῶς ἀναφερόμενος διάκονος τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης Δημήτριος Κανίσκης ὁ Καθάσιλας⁶ ἀποδεικνύεται ἐκ διασωθέντων χειρογράφων ὡς ἀντιγραφεὺς κωδίκων⁷. Εἶναι προφανές ὅτι ὁ εἰς τὰ δύο ἀναφερθέντα χειρόγραφα ὡς «εὐτελὴς διάκονος Δημήτριος Κανίσκης ὁ καὶ Καθάσιλας» ὑπογραφόμενος⁸ καὶ ὁ εἰς τὰ ἔγγραφα τῆς μονῆς Χιλανδαρίου ὡς «δικαιοφύλαξ Δημήτριος διάκονος Κανίσκης ὁ Καθάσιλας»⁹ ἢ ὡς «δικαιοφύλαξ Δημήτριος διάκονος μέγας σακελλάριος Θεσσαλονίκης Κανίσκης ὁ Καθάσιλας»¹⁰ ὑπογραφόμενος εἶναι ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον, πρὸς αὐτὸν δὲ

νόμην τοῦ τύπου καὶ τοῦ μορφώματος καὶ τοῦ κάλλους αὐτῶν. Αὐτόθι, σ. 221, τοῦ Ἰωάννου Χούμνου (πατὴρ τοῦ Νικηφόρου) Ἐπιστ. Δ': Πρὸς Δημήτριον Καθάσιλαν. Inc.: Οὐδὲν ἐκώλυσε Δημοσθένην.

¹ R. Guiland, Correspondance de Nicéphore Grégoras. Paris 1927. Epist. Nr. 7 (σ. 19 κέ. Inc.: Ὅσα μὲν δὴ πρότερον. Τοῦ 1325), Epist. Nr. 8 (σ. 5. Ἄνευ κειμένου. Περὶ τὸ 1325), Epist. Nr. 155 (σ. 247 κέ. Περὶ ληφίς εἰς τὴν γαλλικὴν. Μετὰ τὸ 1350).

² Cod. Marc. gr. 446. Epist. 307 et 326. (Ἐκ τοῦ Guiland, ἐνθ' ἀνωτ. σ. 316, σημ. 5).

³ Gius. Cammelli, Correspondance de Démétrios Cydonès. Paris 1930. Epist. Nr. 286. Inc.: Ἐπιστολὴν πέμπω τῷ βασιλεῖ. Ὁ R. Loenertz ἐν Studi e Testi 131 (1947): Les recueils de lettres de Démétrios Cydonès, σ. 76, χρονολογεῖ περὶ τὸ 1386.

⁴ Βλ. ἀνωτέρω σ. 7, σημ. 4.

⁵ Βλ. V. Laurent, Une fondation monastique de Nicéphore Choumnos, REB 12 (1954) 42.

⁶ Βλ. ἀνωτέρω σ. 7, σημ. 2.

⁷ Βλ. ἀνωτέρω σ. 7, σημ. 3.

⁸ Βλ. ἀνωτέρω σ. 7, σημ. 3.

⁹ Act. Chil. 112, 143 κέ. (22 Ἰαν. 1327).

¹⁰ Act. Chil. 117, 166 κέ. (Ἰούλ. 1328).

ἀπευθύνει τὴν ἐπιστολὴν τοῦ ὁ Νικηφόρος Χοῦμνος καὶ τὸν ἐπαινεῖ ὡς ἀριστοτέχνην ἀντιγραφέα τῶν ἔργων τοῦ¹. Τοιοῦτοτρόπως διὰ τοῦ συνδυασμοῦ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Χοῦμνου, τῆς ἀπευθυνομένης πρὸς κάποιον ἄγνωστον μέχρι τοῦδε καλλιγράφον ἀντιγραφέα ὀνόματι Δημήτριον Καβάσιλαν, πρῶτον πρὸς τὸν ὑπογράφοντα τοὺς κώδικας Βατικανὸν καὶ Λαυρεντιανόν, ἄγνωστον ἐπίσης διάκονον Δημήτριον Κανίσκην Καβάσιλαν, καὶ ἔπειτα πρὸς τὸν ὠρισμένον Δημήτριον Κανίσκην Καβάσιλαν, κληρικὸν καὶ ἀξιωματοῦχον τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης, ὀδηγούμεθα εἰς σημαντικὸν κατὰ τὰ φαινόμενα βιβλιογραφικὸν ἐργαστήριον, λειτουργοῦν κατὰ τὰ μέσα τοῦ ΙΔ' αἰῶνος ἐντὸς τῆς Θεσσαλονίκης, ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ὁποῦ εὐρίσκεται ὁ διάκονος καὶ μέγας σακελλάριος, γενικῶς δηλαδὴ ταμίας, τῆς μητροπόλεως αὐτῆς, Δημήτριος Κανίσκης ὁ Καβάσιλας. Σημαντικόν, ἀφοῦ οἱ μεγαλύτεροι ἄνδρες τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὡς ὁ ἐπὶ τοῦ κανικλείου, ὁ αὐτοκρατορικῶς δηλαδὴ ἀρχιγραμματεὺς, Νικηφόρος Χοῦμνος, ἀποστέλλουν τὰ ἔργα τῶν πρὸς καλλιτεχνικὴν ἀντιγραφὴν εἰς αὐτό.

Ποῖος εἶναι τὴν ὥρα ὁ Δημήτριος Καβάσιλας, πρὸς τὸν ὁποῖον γράφει τρεῖς ἐπιστολάς ὁ Νικηφόρος Γρηγορᾶς; Ὁ ἐκδότης τῶν ἐπιστολῶν τούτων δέχεται κοινὸν ἀποδέκτην διὰ τὰς ἐπιστολάς, τὰς ἀπευθυνομένας πρὸς Δημήτριον Καβάσιλαν, καὶ τοῦ Γρηγορᾶ καὶ τοῦ Χοῦμνου καὶ τοῦ Γαβρᾶ καὶ τοῦ Κυδῶνη². Ἡμεῖς ὅμως γνωρίζομεν τὴν ὥρα πρὸς ποῖον γράφει ὁ Νικηφόρος Χοῦμνος: πρὸς τὸν Δημήτριον Κανίσκην Καβάσιλαν, τὸν κωδικογράφον τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης. Τὸ ἀναγκαῖον συμπέρασμα θὰ ἦτο ὅτι ἅπαντες οἱ ἀνωτέρω γράφουσιν πρὸς τὸν αὐτὸν κωδικογράφον τῆς Θεσσαλονίκης. Πράγματι χρονολογικῶς πᾶσαι αἱ ἐπιστολαὶ τῶν ἀνωτέρω ὀνομασθέντων, πλην τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Κυδῶνη³, δὲν ἀφίστανται: τῶν χρόνων τῆς πιθανῆς δράσεως τοῦ Κανίσκη Καβάσιλα, 1320-1350, τὸ δὲ περιεχόμενον τῶν ἐπιστολῶν σχεδὸν προδίδει τὸν ἀποδέκτην ἰων. Τὸ δεῦτερον μέρος τῆς ἐπιστολῆς 155 τοῦ Γρηγορᾶ ἐκθέτει τὸ θέμα δύο ἔργων, τὴν συγγραφὴν τῶν ὁποῖων μάλιστα ἐπεράτωσεν ὁ Γρηγορᾶς, ὁ δὲ Μιχαὴλ Γαβρᾶς ἀποστέλλει ἤδη διὰ μιᾶς τῶν ἐπιστολῶν τοῦ πρὸς τὸν Δημήτριον Κανίσκην Καβάσιλαν τὸ τελευ-

¹ Τοῦτο ἐσημείωσαν ἤδη οἱ *Vogel - Gardthausen*, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 102, σμ. 9, παραπέμποντες εἰς *K. Krumbacher*, *GBL* 2α ἐκδ. σ. 481. Τὴν ταύτισιν τοῦ ἀποδέκτου τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Χοῦμνου Δημητρίου Καβάσιλα πρὸς τὸν Δημήτριον Κανίσκην Καβάσιλαν τῶν *Vogel - Gardthausen* ἔκαμεν ἤδη ὁ *V. Laurent* ἐν *EO* 30 (1931) 347 (*Correspondance de Démétrius Cydonès*).

² *Guilland*, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 316.

³ Αὕτη χρονολογεῖται περὶ τὸ 1386. Βλ. ἀνωτέρω σ. 8, σμ. 3.

ταίον πόνημά του, ἐγκώμιον τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου τοῦ Β'¹. Πρὸς ποῖον σκοπὸν τοῦτο; Διὰ τὰ λάθη γνῶσιν αὐτῶν ὁ Καθάσιλας καὶ τὰ τὰ κρίνη, Ἀσφαλῶς. Ὁ Δημήτριος Κανίσκης Καθάσιλας εἶναι ἐξαιρετικῆς φαίνεται μορφώσεως καὶ τὴν γνώμην αὐτοῦ ζητεῖ καὶ ὁ Γρηγορᾶς διὰ τὰ ἰδικά του ἔργα². Πόσον ὁμοῦ καλῶς συμβιβάζονται ταῦτα καὶ πρὸς τὴν ἰδιότητα τοῦ κωδικογράφου τοῦ Κανίσκη Καθάσιλα, τὴν ὁποῖαν διεπιστώσαμεν ἀνωτέρω. Φαίνεται λοιπὸν λίαν πιθανὸν ὅτι καὶ ὁ Χουῦμος καὶ ὁ Γρηγορᾶς καὶ ὁ Γαβρᾶς πρὸς τὸν αὐτὸν κωδικογράφον τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης γράφουν καὶ ἀποστέλλουν πρὸς αὐτὸν τὰ ἔργα των. Πλὴν τοῦ Κυδῶνη βεβαίως. Ἡ μοναδικὴ πρὸς Δημήτριον Καθάσιλαν ἐπιστολὴ αὐτοῦ, ἢ ἐπιστολὴ 286 τοῦ ἔτους 1386³, πρέπει νὰ ἀπευθύνεται, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, πρὸς ἄλλον Δημήτριον Καθάσιλαν, διάφορον τοῦ κωδικογράφου.

Ὁ μέγας παπίας λοιπὸν Δημήτριος Καθάσιλας δὲν εἶναι οὔτε ὁ σακελλίου Καθάσιλας τῆς Κωνσταντινουπόλεως, οὔτε ὁ κωδικογράφος Καθάσιλας τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης, πρὸς τὸν ὁποῖον ἀπευθύνουν τὰς ἐπιστολάς των ὁ Χουῦμος, ὁ Γρηγορᾶς καὶ ὁ Γαβρᾶς.

β) Ὁ συνομιλητὴς τοῦ Γρηγορᾶ Καθάσιλας.

Πρὶν ὁμοῦ προχωρήσωμεν, διὰ τὰ ἴδωμεν ποῖος εἶναι ὁ μέγας παπίας Καθάσιλας, πρέπει νὰ προσπαθήσωμεν νὰ ἀπαλλαγῶμεν ἀπὸ μίαν ἀκόμη σύγχυσιν μεταξὺ Καθασίλων. Ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ Νικηφόρου Γρηγορᾶ εἶναι γνωστὴ ἢ περίφημος συζήτησις αὐτοῦ πρὸς τινὰ παλαιὸν φίλον τοῦ Καθάσιλαν, τοῦ ὁποῖου ὁ Γρηγορᾶς δὲν ἀναφέρει δυστυχῶς τὸ μικρὸν ὄνομα. Ὁ Καθάσιλας οὗτος, πρῶην ἀντιπαλαμῆτης καὶ ἄρτι προσχωρήσας εἰς τὸν Παλαμᾶν, ἐστάλη νὰ κατηχήσῃ τὸν Γρηγορᾶν εἰς τὴν ὀρθότητα τῶν δογμάτων τῶν Ἡσυχαστῶν καὶ νὰ θέσῃ οὔτω τέρμα εἰς τὴν πολεμικὴν τοῦ μεγάλου ἀντιπάλου των⁴. Ἡ ὀξεῖα αὐτῆ συζήτησις ἔλαθε χώραν κατὰ τὸ τέλος Ἰουνίου τοῦ 1351 εἰς τὴν κατοικίαν τοῦ Γρηγορᾶ, ὁ ὁποῖος ἐτέλει ὑπὸ περιερισμὸν κατ' οἶκον, δύο ἑβδομάδας καὶ πλέον μετὰ τὴν Σύνοδον τοῦ ἔτους 1351, τὴν καταδικάσασαν τὸν Ἀκίνδυνον⁵.

¹ Βλ. *Guiland*, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 316/7.

² Ἐπιστ. 155. *Guiland*, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 250 ἐν τέλει. Πρβ. καὶ Ἐπιστ. 7, *Guiland*, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 21 ἐν τέλει.

³ Βλ. ἀνωτέρω σ. 8, σημ. 3.

⁴ *Νικ. Γρηγορᾶς*, Βόνν. II, 1050 κέ.

⁵ Βλ. *Γρηγορᾶ*, Βόνν. II, 999, 14 καὶ σημείωσιν τοῦ *Boivini* ἐν σ. 1306. Πρβ. *Γρηγορᾶ*, Βόνν. II, 1050, 13: Ἐκεῖθεν αὐθις ἡμέραι παρίπτενον πέντε καὶ ἄκα.

Ποῖος εἶναι ὁ Καβάσιλας οὗτος ; Ἐκ τῆς ἀφηγήσεως τοῦ Γρηγοῦρά
 Δυναμέθα νὰ συναγάγωμεν περὶ τοῦ Καβάσιλα αὐτοῦ τὰ ἑξῆς μόνον·
 1) εἶναι ἀπεσταλμένος τοῦ πατριάρχου (Καλλίστου) καὶ τοῦ βασιλέως
 (Καντακουζηνοῦ)¹, 2) εἶναι κάτοικος τῆς Κωνσταντινουπόλεως, διότι
 ἐσύχναζεν ἄλλοτε παρὰ τῷ πατριάρχει Ἰωάννη (Καλέκα)², 3) τὸ 1351
 εἶναι ὑπέργῃρος καὶ ἐσχατόγῃρος³ καὶ 4) μέχρι πρό τινος ἦτο ἐχθρὸς
 τοῦ Παλαμᾶ καὶ τοῦ Καντακουζηνοῦ καὶ ἡ μεταστροφή του πρὸς τοὺς
 Ἑσυχαστὰς καὶ τὸν Καντακουζηνὸν ἐγένετο μετὰ τὸν Φεβρουάριον τοῦ
 1347⁴. Παλαιὰ ταῦτισις τοῦ συνομιλητοῦ τούτου τοῦ Γρηγοῦρά πρὸς
 τὸν μυστικὸν Νικόλαον Καβάσιλαν καταρρίπτεται ἀφ' ἑαυτῆς ἐκ λό-
 γων χρονολογικῶν⁵. Συνήθως τὸν συνομιλητὴν τοῦ Γρηγοῦρά Καβάσι-
 λαν ταυτίζουσι πρὸς τὸν ἀποδέκτην τῶν τριῶν ἐπιστολῶν τοῦ Γρηγοῦρά
 Δημήτριον Καβάσιλαν, ἀκολουθοῦντες τὴν γνώμην τοῦ ἐκδότης τῶν ἐπι-
 στολῶν τούτων Guiland⁶. Ἄλλ' ἡμεῖς εἶδομεν ὅτι ὁ Γρηγοῦρας γράφει
 πρὸς τὸν κωδικογράφον τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης Δημήτριον Κα-
 νίσκην Καβάσιλαν, ὁ ἑπίσκοπος, ὡς κάτοικος Θεσσαλονίκης καὶ ὡς ἐξακο-
 λουθῶν νὰ εἶναι ἀντιπαλαμίτης ἀκόμη καὶ μετὰ τὸ 1350⁷, εἶναι ἀδύ-
 νατον νὰ ταυτισθῇ πρὸς τὸν κάτοικον Κωνσταντινουπόλεως καὶ προσχω-
 ρήσαντα μετὰ τὸ 1347 εἰς τοὺς Ἑσυχαστὰς συνομιλητὴν τοῦ Γρηγοῦρά.

¹ Γρηγοῦρας, Βόνν. II, 1050, 15: *βουλευμάτων πατριαρχικῶν ὁμοῦ καὶ βασι-
 λικῶν ἐπαγόμενος φόσιον.*

² Γρηγοῦρας, Βόνν. II, 1052, 12: *Ἰωάννη τῷ πατριάρχει ζῶντι συχνὰ καὶ
 μετὰ πολλῆς γε τῆς αἰδοῦς προσιών.*

³ Γρηγοῦρας, Βόνν. II, 1025, 17: *πρὸς τε τὸ βαθὺ γῆρας ἀποβλέπων τάν-
 δρός.* 1052, 21: *ἐν τοιαύτῃ γεροντῶς ἡλικίᾳ.* 1053, 1: *τοῖς τὸν ἐσχατον οὕτως ὄρον
 τῆς ἡλικίας σχοινοβατοῦσιν.*

⁴ Γρηγοῦρας, Βόνν. II, 1052, 14 κ.ε.: *Παλαμᾶν δ' ὁμοῦ βασιλεῖ Καντακου-
 ζηνῷ πάσαις ἐπλυνεῖς ἔβρεσι νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν καὶ ἀσεβῶν ἀσεβεστέρους
 ἀπάντων ἐκάλει· καὶ σφίσι ταχὺν τὸν ἀφανισμόν ἐσοῦναι προὔλεγε.* Ἡ πρόβλε-
 φις περὶ τοῦ ταχέως ἀφανισμοῦ τοῦ Παλαμᾶ καὶ τοῦ Καντακουζηνοῦ οὐδεμίαν θέ-
 σιν θὰ εἶχε μετὰ τὸν θρίαμβον τοῦ Καντακουζηνοῦ τὸ 1347. Ἐπομένως ἡ πρόβλε-
 φις ἐγένετο πρὸ τοῦ 1347 καὶ ἡ μεταστροφή τοῦ Καβάσιλα μετὰ τὸ 1347.

⁵ Salaville, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 426 καὶ σημ. 2. Πράγματι ὁ Νικόλαος Καβάσι-
 λας, περὶ τοῦ ὁποῦ γινώσκοντες σήμερον ὅτι ἐγεννήθη τὸ 1320-25 (βλ. R. J. Loe-
 nertz, Chronologie de Nicolas Cabasilas. Orient. Christiana Periodica 21
 [1955] 205), εἶναι ἀδύνατον νὰ ἦτο ἐσχατόγῃρος κατὰ τὴν ἐν λόγῳ συζήτησιν
 τὸ 1351.

⁶ Guiland, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 317. Τοῦτον ἀκολουθεῖ καὶ ὁ Cammelli, ἐνθ' ἄνωτ.
 σ. 205, ἐξ ἀφορμῆς τῆς ἐπιστ. 286 τοῦ Κυδωνῆ πρὸς Δημήτριον Καβάσιλαν. Καὶ
 ὁ Salaville, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 427, καὶ σημ. 2, ὁμιλῶν περὶ τοῦ ζητήματος δὲν διαφωνεῖ.

⁷ Βλ. τὴν ἐπιστ. 155 τοῦ Γρηγοῦρά (Guiland, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 245), γραφεῖσαν
 πρὸς δημοῦδατὴν καὶ μάλιστα μετὰ τὸ 1350, ἐνῶ ὁ συνομιλητὴς τοῦ Γρηγοῦρά, ὡς
 εἶδομεν ἄνωτέρω, σημ. 3, εἶχε προσχωρήσει μετὰ τὸ 1347 εἰς τοὺς Ἑσυχαστὰς.

Είναι όμως σχεδόν διαφανές ποιος είναι ο συνομιλητής ούτος του Γρηγορά. Διαφαίνεται ούτος εύκολως, εάν δοθῇ ὀλίγη προσοχή εἰς τὸν βόλον, τὸν ὅποιον διεδραμάτισε κατὰ τοὺς δυναστικούς ἀγῶνας τοῦ Καντακουζηνοῦ καὶ κατὰ τοὺς δογματικούς ἀγῶνας τῶν Ἑσχαστῶν ὁ σακελλίου τῆς ἀγιωτάτης τοῦ Θεοῦ μεγάλης Ἐκκλησίας Μιχαὴλ ὁ Καβάσιλας¹.

Ὁ σακελλίου Καβάσιλας ἀπεστάλη τὸ 1344 ἐκ μέρους τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Πατριάρχου ὑπὸ τῆς ἐπιτρόπου αὐτοκρατείας Ἄννης τῆς Σαβοΐας πρὸς τὸν ἐπικρατοῦσαν μέγαν δεσπότην Ἰωάννην Καντακουζηνόν, εὐρισκόμενον τότε εἰς Διδυμότειχον, ἵνα ζητήσῃ ὅπως καταθέσῃ οὗτος τὰ ὄπλα². Εἶναι λοιπὸν τὸ 1344 ὁ σακελλίου Καβάσιλας ἄνθρωπος τοῦ θρόνου, ἀπολαύων τῆς ἐμπιστοσύνης τῆς αὐτοκρατείας καὶ τοῦ ὑπὸ δεξιᾶς αὐτὸν πρωτοβεστιάριου ἀκόμη τότε Ἀλεξίου Ἀποκαύκου³.

Ὅτε δὲ τὴν ἑσπέραν τῆς 3 Φεβρουαρίου τοῦ 1347 ὁ Ἰωάννης Καντακουζηνὸς εἰσήλθεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ κατέλαβε τὴν ἀρχήν⁴, ἐστάλησαν τὴν ἐπομένην τὰ αὐτὰ πρόσωπα τῆς εἰς Διδυμότειχον ἀποστολῆς τοῦ 1344, ὁ τῆς Φιλίππου δηλαδὴ μητροπολίτης καὶ ὁ σακελλίου Καβάσιλας, τὴν φορὰν ὅμως ταύτην ἀντιστρόφως, ὑπὸ τοῦ Καντακουζηνοῦ πρὸς τὸν θρόνον, φέροντα προτάσεις τοῦ νικητοῦ πρὸς τὴν ἐπίτροπον αὐτοκράτειραν, ἣ ὁποία ἐξηκολούθει ἀνθισταμένη

¹ Τὸν βόλον τοῦτον ἐσημείωσεν ἤδη ὁ Salaville, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 422 κέ., ἀλλὰ κατέληξεν, ἀκολουθῶν τὴν γνώμην τοῦ Guiland, εἰς τὴν ταύτισιν τοῦ συνομιλητοῦ τοῦ Γρηγορά Καβάσιλα πρὸς τὸν ἀποδέκτην τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Γρηγορά Δημήτριον Καβάσιλαν (ἐν σ. 427, καὶ σημ. 2).

² Καντακ. Βόνν. II, 445, 2: παρὰ δὲ τῆς Ἐκκλησίας καὶ πατριάρχου ὁ τῆς Φιλίππου μητροπολίτης καὶ ὁ σακελλίου Καβάσιλας. Σημειωτέον ὅτι «ὁ τῆς Φιλίππου» δὲν εἶναι ὁ μητροπολίτης Φιλιππουπόλεως, ὡς ἀντελήφθη ὁ Salaville, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 422, ἀκολουθῶν τὴν γνώμην τοῦ ἐκδότου τοῦ Καντακουζηνοῦ (βλ. Ἐδρετήριον λ. Philippopolis), ἀλλ' ὁ μητροπολίτης τῶν Φιλίππων. Ὁ Γρηγοράς ἡμιλῶν ἀναδρομικῶς περὶ τῆς αὐτῆς ἀποστολῆς τὸν ὀνομάζει ὀρθότερον «ὁ Φιλίππων». Γρηγοράς, Βόνν. II, 776, 18: προσκαλεσάμενος οὖν τὸν τῶν Φιλίππων ἀρχιεπίσκοπον καὶ ὄσοι σὺν γε αὐτῷ πρὸ δυοῖν ποιοῦν ἐνιαυτοῖν πρέσβεις πρὸς τῆς βασιλείδος Ἄννης ἐπέμφθησαν εἰς Διδυμότειχον ὅτι αὐτῷ, διεξίει τοιάδε.

³ Ὁ συνοδῶν τὸν σακελλίου Καβάσιλαν μητροπολίτης Φιλίππων εἶναι ὁ παυθεὶς ἀργότερον Νεόφυτος. Βλ. Lemerle, Philippes, σ. 275 Nr. XXXIX. Ὁ Νεόφυτος μετασχὼν καὶ εἰς τὰς δύο ἀποστολάς, τοῦ 1344 καὶ τοῦ 1347, πρέπει νὰ εὑρισκετο εἰς τὸν μητροπολιτικὸν θρόνον καὶ πρὸ τοῦ 1344. Πρβ. Lemerle, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 274 Nr. XXXVIII.

⁴ Ἡ ἡμέρα ἦτο Παρασκευή. Περὶ τῆς ἀκριβοῦς χρονολογήσεως τῆς εἰσόδου τοῦ Καντακουζηνοῦ εἰς τὴν πρωτεύουσαν βλέπε V. Laurent, Notes de chronographie et d'histoire byzantine, EO 36 (1937) 169.

ἐντὸς τοῦ Παλατίου τῶν Βλαχερνῶν, περὶ παραδόσεως αὐτῆς¹. Ἡ μεταστροφή τοῦ σακελλίου Καβάσιλα ἀρχίζει νὰ γίνεται ἐμφανῆς. Πρὸ τοῦ 1347 εἶναι ἐμπιστος καὶ ἀπεσταλμένος τοῦ θρόνου, τώρα, μετὰ τὴν νίκην τοῦ 1347, γίνεται ἐμπιστος καὶ ἀπεσταλμένος τοῦ Καντακουζηνοῦ. Ἡ μεταστροφή του καταφαίνεται καλύτερον ὀλίγον βραδύτερον. Ὑπογράφει δηλαδὴ εὗτος μετὰ τῶν ἄλλων ἀξιωματούχων τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας τὸν συνδικὸν Τόμον τῆς Συνόδου τῆς 27 Μαΐου τοῦ 1351, ἡ ὁποία ἐδικαίωσεν ἐκ νέου τὸν Παλαμᾶν καὶ κατεδίκασε τὸν Ἀκίνδυνον². Ἡ ὑπογραφή τοῦ σακελλίου Καβάσιλα εἰς τὸν Τόμον οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν ἐπιτρέπει, ὅτι ὁ σακελλίου ἀνήκει πλέον εἰς τὴν παράταξιν τοῦ Παλαμᾶ καὶ τοῦ Καντακουζηνοῦ.

Ἐμφανέστερον ἀκόμη, ὅτι ὁ σακελλίου Καβάσιλας ἀπολαύει τῆς προσωπικῆς φιλίας καὶ ἐμπιστοσύνης τοῦ Καντακουζηνοῦ, καθίσταται ἐκ τοῦ ἐξῆς. Ὅτε τὸ 1354 ὁ Καντακουζηνὸς θέλει νὰ στέψη τὸν υἱὸν του Ματθαῖον συναυτοκράτορα καὶ ὁ πατριάρχης Κάλλιστος ἔχει ἀντιρρήσεις, ὁ Καντακουζηνὸς ἀποστέλλει ἀνθρώπους του πρὸς τὸν Πατριάρχην, διὰ νὰ τὸν πείσῃ νὰ ἄρῃ τὰς ἀντιρρήσεις του. Οἱ δὲ ἄνθρωποι τοῦ Καντακουζηνοῦ εἶναι ὁ σακελλίου Καβάσιλας καὶ ὁ σκευοφύλαξ Περδίκης³.

Πάντα ταῦτα ὅμως συμφωνοῦν κατὰ μέγα μέρος πρὸς τὰ ἀνωτέρω ἀναφερθέντα χαρακτηριστικὰ τοῦ συνομιλητοῦ τοῦ Γρηγοῦρα, ἥτοι, ὅπως ὁ συνομιλητὴς τοῦ Γρηγοῦρα Καβάσιλας, εὗτω καὶ ὁ σακελλίου Καβάσιλας εἶναι 1) ἀπεσταλμένος τῆς μιᾶς παρατάξεως πρὸς τὴν ἄλλην, καὶ δὴ ἐπανεπιλημμένως, 2) κάτοικος τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὡς ἀξιωματοῦχος αὐτὸς τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, 3) μετεστράφη καὶ αὐτὸς πρὸς τὸν Παλαμᾶν καὶ τὸν Καντακουζηνὸν μετὰ τὸ 1347. Καὶ μόνον περὶ τῆς ἡλικίας τοῦ σακελλίου Καβάσιλα δὲν ἔχομεν πληροφορίας. Διὰ τοῦτο νὰ μὴ εἶναι αὐτὸς ὁ συνομιλητὴς τοῦ Γρηγοῦρα, ἀφοῦ μάλιστα ὁ βῆλος του ἐπὶ δέκα ἔτη, ἀπὸ τοῦ 1344 μέχρι τοῦ 1354, εἶναι ὁ τοῦ ἐπισήμου ἀπεσταλμένου καὶ μεσολαβητοῦ μεταξὺ τῶν δύο παρατάξεων; Μέχρις ἀπροσ-

¹ Καντακ., Βόνν. II, 609, 12: Ἐπειτα τὸν τῆς Φιλίππου μητροπολίτην ἀπολεξάμενος καὶ Καβάσιλαν τὸν σακελλίου, οἱ καὶ πρότερον εἰς Διδυμότειχον ἦκον πρὸς ἐκεῖνον πρεσβευταί, ἔπεμπε πρὸς βασιλίδα Γρηγοῦρα, Βόνν. II, 776, 18: τὸν τῶν Φιλίππων ἀρχιθύτην.

² PG 151, 763 B: ὁ σακελλάριος τῆς ἀγιωτάτης τοῦ Θεοῦ μεγάλης Ἐκκλησίας καὶ ἀρχιεπίσκοπος Μιχαὴλ ὁ Καβάσιλας. Ὁ τόμος ὑπεγράφη τὴν 27 Μαΐου 1351. Γρηγοῦρα, Βόνν. II, 905, 7 κέ.: Ἐβδόμην μὲν οὖν ἦγε καὶ εἰκοστὴν ὁ Μάιος μῆν, ἐν ἧ συγκαλεῖν ἡμᾶς δεδομένον γέγονε βασιλεία πρὸς ἣν ὠνόμαζε σύνοδον.

³ Καντακ., Βόν. III, 270, 18: Καβάσιλαν τὸν σακελλίου καὶ Περδίκην τὸν σκευοφύλακα ἔπεμπε εἰς τὴν μάρτυρος τοῦ Μάμαντος μονὴν πρὸς πατριάρχην.

δοκίητου αποδείξεως περί τοῦ ἐναντίου, νομίζομεν ὅτι ὁ συνομιλητὴς τοῦ Γρηγοῦρα εἶναι ὁ σακελλίου Μιχαὴλ Καθάσιλας, ἀρχιδιάκονος τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, ἀντιπαλαμίτης πρὸ τοῦ 1347 καὶ φίλος τοῦ Καντακουζηνοῦ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ θριάμβου αὐτοῦ τὸ αὐτὸ ἔτος.

γ) Ὁ μέγας παπίας Δημήτριος Καθάσιλας.

Καιρὸς ὅμως εἶναι νὰ ἐπιστρέψωμεν εἰς τὸν ἡμέτερον μέγαν παπίαν Δημήτριον Καθάσιλαν, ἀφοῦ ἤδη καθαρίζοντες τὴν ὁδὸν εἶδομεν ποῖος δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι οὗτος.

Εἰς πωλητήριον ἔγγραφον τῆς μονῆς Μ. Λαύρας ἢ μοναχῆ Ἀγάπη (ἢ Ἀγάθη) Ἀγγελίνα Σφράντζαινα ἢ Παλαιολογίνα πωλεῖ πρὸς τὸν ἀδελφὸν τῆς Θεόδωρον Δούκαν τὸν Σπαρτηνὸν καὶ πρὸς τὸν ἐπ' ἀδελφῆ γαμβρὸν τῆς Μανουὴλ τὸν Φαξηνὸν κτήμα τῆς ἐν Καλαμαρίᾳ καὶ εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ χωρίου τῆς Ἀγίας Μαρίας¹. Ἡ πώλησις ἐγένετο ἐν Θεσσαλονίκῃ τὸν Ἰούλιον τοῦ 1341 ἐπὶ παρουσίᾳ «τῶν οἰκείων τῷ κραταιῷ ἡμῶν αὐθέντη καὶ βασιλεῖ, τοῦ τε Καθάσιλα κυροῦ Γεωργίου, τοῦ γνησίου υἱοῦ αὐτοῦ κυροῦ Δημητρίου τοῦ Καθάσιλα, τοῦ Δοβλετζινοῦ κυροῦ Κωνσταντίνου, τοῦ Καθάσιλα κυροῦ Ἰωάννου, καὶ τοῦ Τζίσκου κυροῦ Γεωργίου»². Ἐκ τοῦ ἔγγραφου τούτου πληροφοροῦμεθα ὅτι τὸ 1341 ἔζων ἐν Θεσσαλονίκῃ δύο ἀνώτεροι κρατικοὶ ὑπάλληλοι τοῦ ἀμέσου περιβάλλοντος τοῦ βασιλέως (Ἰωάννου τοῦ Ε'), ὁ Γεώργιος Καθάσιλας, πατήρ, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Δημήτριος Καθάσιλας. Περὶ τοῦ πατρὸς Γεωργίου Καθάσιλα οὐδὲν ἕτερον γνωρίζομεν³. Ὁ Laurent, ὁ ὁποῖος πρῶτος ἐσημέωσε τὸ ἔγγραφον τοῦτο⁴,

¹ Ἐδημοσιεύθη ὑπὸ Ἀλεξάνδρου Ε. Λαυριώτου, Ἀθῶτις Στοά ἀριθ. 20. Βυζαντινὰ Χρονικὰ 9 (1902) 132-134.

² Ἐνθ' ἀνωτ. σ. 133, στ 11 κέ. Τὸ ἔγγραφον «ἐγράφη διὰ χειρὸς Ἰωάννου διακόνου ἐπὶ τῶν γονάτων τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Θεσσαλονίκης καὶ ταβουλλαρίου τοῦ Ἀναστασιοπούλου μηρὶ Ἰουλίῳ δ', ἰνδικτιῶνος θ', ἔτους ςωμθ' [1341]». Αὐτόθι, σ. 134, 6 κέ.

³ Δὲν φαίνεται πιθανὸν νὰ εἶναι οὗτος ὁ μέγας οἰκονόμος τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης Γεώργιος Καθάσιλας Ἱσθητικοῦ ἔγγραφου τοῦ Ἰανουαρίου τοῦ ἔτους 1295. Βλ. Fr. Dölger, Aus den Schatzkaummern des Heiligen Berges. München 1945. Textband, Nr. 59/60, 1 κέ.: *Συνελθόντων εἰς δικαστήριον τῶν θεοφιλοστάτων ἐκκλησιαστικῶν ἀρχόντων τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Θεσσαλονίκης τοῦ μεγάλου οἰκονόμου κυροῦ Γεωργίου τοῦ Καθάσιλα. Ὁ ἐκκλησιαστικὸς οὗτος ἄρχων θὰ εἶχε τοὐλάχιστον ὄριμον ἀνδρικήν ἡλικίαν τὸ 1295 καὶ δὲν εἶναι πιθανὸν νὰ ἐμφανίζεταί μετὰ 44 ὅλα ἔτη, τὸ 1341, ἐσχατόγηρος δηλονότι, ὡς ἀνώτερος κρατικὸς ὑπάλληλος Γεώργιος Καθάσιλας ὁ πρῶην κληρικὸς οὗτος. Ἄλλος λοιπὸν Γεώργιος Καθάσιλας εἶναι ὁ μέγας οἰκονόμος τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης τοῦ 1295.*

⁴ Ἐν ΕΟ 30 (1931) 347.

είναι βέβαιος ότι ο υιός του Γεωργίου Καβάσιλα Δημήτριος είναι ο κατόπιν μέγας παπίας Δημήτριος Καβάσιλας. Διά πρώτην φοράν, καθ' όσον γνωρίζομεν, ο Δημήτριος Καβάσιλας έμφανίζεται μετά του τίτλου του, μέγας παπίας, εις τὸ ήμέτερον έγγραφον τὸ 1347. 'Εάν τώρα ούτος είναι ο υιός του Γεωργίου Καβάσιλα του λαυρεωτικοῦ ἐγγράφου του 1341, όπως πιστεύει ο Laurent, τούτο είναι χρονολογικῶς δυνατὸν καὶ πιθανόν, ἀλλὰ δὲν είναι βέβαιον¹.

Τὸν Μάρτιον τοῦ 1351 εἰς πρόσταγμα τοῦ αυτοκράτορος 'Ιωάννου τοῦ Ε' διὰ τὴν μονὴν Ἐηροποιάμου ἀναφέρεται «οἰκείος» τοῦ αυτοκράτορος «μέγας παπίας ὁ Καβασιλάς»². 'Ο ἐν τῷ ἐγγράφῳ τούτῳ τοῦ 1351 ἄνευ μικροῦ δνόματος ἀναφερόμενος μέγας παπίας Καβάσιλας είναι λίαν πιθανῶς ὁ ἐν τῷ ήμέτερῳ ἐγγράφῳ τοῦ 1347 μέγας παπίας Δημήτριος Καβάσιλας, ἀφοῦ ἄξιωμα καὶ ἐπίθετον συμπέπτουν καὶ ἡ χρονολογία, καθ' ἣν ὄρθον οὔτοι, είναι σχεδὸν ἡ αὐτή.

Τὸν Μάρτιον τοῦ 1369 ὁ μέγας παπίας Δημήτριος Καβάσιλας συντάσσει καὶ ὑπογράφει ἐγγραφον διὰ τὴν μονὴν Ζωγράφου ὑπογράφας οὕτω: «*ϝ ὁ δοῦλος τοῦ κραταιοῦ καὶ ἀγίου ήμῶν αὐθέντιου καὶ βασιλέως Δημήτριος Δούκας Καβάσιλας ϝ ὁ μέγας παπίας ϝ*»³. Τὸ ἐγγραφον τούτο είναι κοινὴ μαρτυρικὴ κατάθεσις τοῦ Δημητρίου Δούκα Κα-

¹ Τούτο, διότι ὑπάρχει τὴν ἐποχὴν ταύτην ἐν Θεσσαλονίκῃ καὶ ἄλλος Δημήτριος Καβάσιλας. Εἰς ἐγγραφον τῆς μονῆς Ζωγράφου τὸν Μάρτιον τοῦ 1327 τρεῖς ἀδελφοὶ Καλλαμάνοι, Δημήτριος, Μανουήλ καὶ Μιχαήλ, πωλοῦν πρὸς τὴν μονὴν Ζωγράφου οἰκίαν αὐτῶν, κειμένην ἐν Θεσσαλονίκῃ καὶ πλησίον κτήματος τοῦ ἐπ' ἀδελφῆ γαμβροῦ των Δημητρίου Καβάσιλα. Act. Zogr. 25, 53 κέ.: τὸ ἐν τῇ γειτονίᾳ τῆς οἰκίας μητρὸς ήμῶν Πελαγίας καὶ πλησίον καὶ ἀνακεκοινομένως τῶν δικαίων... τοῦ ἐπὶ γησίᾳ ἀνταδέλφῃ γαμβροῦ ήμῶν κυροῦ Δημητρίου τοῦ Καβάσιλα οἰκημα. Τὸ ἐγγραφον ὑπογράφει, αὐτόθι στ. 132, «*ϝ ὁ λογοθέτης τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Θεσσαλονίκης καὶ ταβουλλάριος Νικόλαος διάκονος ὁ Συναδηρός*». 'Ο γαμβρός των Καλλαμάνων Δημήτριος ὁ Καβάσιλας δὲν είναι πιθανόν νὰ είναι ὁ ἄγαμος προφανῶς κληρικὸς τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης Δημήτριος Κανίσκης ὁ Καβάσιλας, οὔτε ὁ ήμέτερος μέγας παπίας Δημήτριος Δούκας ὁ Καβάσιλας, τοῦ οὗλου ὁ γάμος μετὰ Δουκαίνης ἐγένετο, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, μετὰ τριακονταετίαν περὶπου. Θυδὲν ἐμποδίζει ὁ γαμβρός των Καλλαμάνων νὰ είναι ὁ υιός τοῦ Γεωργίου Καβάσιλα, Δημήτριος Καβάσιλας, τοῦ ὑπὸ τοῦ Laurent σημειωθέντος λαυρεωτικοῦ ἐγγράφου τοῦ 1341.

² Dölger, Schatzkammern Nr. 19, 11: οἰ οικεῖοι τῇ βασιλείᾳ ήμῶν ὁ μέγας παπίας ὁ Καβασιλάς καὶ ὁ Σναχερεσίμ.

³ Act. Zogr. 44, 74/6. 'Ο Laurent, EO 30 (1931) 347, σημ. 7, ἀγνωσθ τὸ ἐγγραφον ἀριθ. 44 τῆς μονῆς Ζωγράφου, ἀναφέρεται εἰς ἀνέκδοτον ἐγγραφον τῆς Μαρίας Λασκαρίνας τοῦ Μαρτίου 1368, εἰς ήμᾶς ἀγνωστον, ὅπερ συντάχθη «ἐνώπιον τοῦ οἰκείου τῷ κραταιῷ καὶ ἀγίῳ ήμῶν αὐθέντῃ καὶ βασιλεῖ μεγάλῳ παπίου κῦρ Δημητρίου Δούκα τοῦ Καβάσιλα».

θάσιλα, μεγάλου παπίας, και τοῦ ἀπογραφέως και ὀρφανοτρόφου Μανουήλ Χαγερῆ περί κτήματος τῆς μονῆς Ζωγράφου παρά τὴν Ἱερισσόν, διεκδικουμένου και ὑπὸ τῆς μητροπόλεως Ἱερισσοῦ¹. Ἐξ αὐτοῦ πληροφοροῦμεθα ὅτι ὁ μέγας παπίας, ὁ ὁποῖος εἰς τὸ ἡμέτερον ἔγγραφον τοῦ 1347 ὀνομάζεται ἀπλῶς Δημήτριος Καθάσιλας, ἐν τῷ μεταξὺ μέχρι τοῦ 1369, ἐνυμφεύθη Δούκαιναν και προσέθεσεν εἰς τὸ ὄνομά του και τὸ ἐπίθετον Δούκας, ἐκ τῆς συζύγου του βεβαίως. Εἰς τὸ ἔγγραφον διαφαίνεται ἐπίσης ποίαν κρατικὴν θέσιν κατεῖχεν ὁ Καθάσιλας οὗτος, ποῖον δηλαδὴ λειτούργημα τοῦ κράτους ἤσκει, ἀφοῦ τὸ μέγας παπίας εἶναι ψιλὸς τίτλος αὐλικῆς εὐγενείας και πρὸς οὐδὲν πραγματικὸν λειτούργημα ἀνταποκρίνεται πλέον τὴν ἐποχὴν ταύτην.

Χωρὶον τοῦ ἰδίου ἔγγραφου, ἐξεταζόμενον μετὰ μεγαλυτέρας προσοχῆς, προδίδει τὸ ἀξίωμα τοῦ Δημητρίου Καθάσιλα. Εἰς τοῦτο ὁ ἴδιος ἀναφέρει: ὅτι αὐτὸς και ὁ συνυπογράφων τὸ ἔγγραφον ὀρφανοτρόφος Χαγερῆς συμμετέσχον τοῦ Συνοδικοῦ δικαστηρίου εἰς τὴν μητρόπολιν τῆς Θεσσαλονίκης. Τούτου προῆδρευσεν ὁ μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Ἀντώνιος, περιστοιχούμενος ὑπὸ ἀνωτάτων κρατικῶν λειτουργῶν, τοῦ Μανουήλ Τραχανειώτου, τοῦ μεγάλου ἄρχοντος τοῦ Καθάσιλα, τοῦ ὀρφανοτρόφου και ἄλλων². Εἶναι προφανὲς ὅτι ὁ μέγας ἄρχων Καθάσιλας εἶναι ὁ ἴδιος Δημήτριος Δούκας Καθάσιλας, μέγας παπίας, ὁ ὁποῖος ὑπογράφει τὸ ἔγγραφον, ὁμιλῶν ἐνταῦθα περί τοῦ ἑαυτοῦ του ὡς τρίτου προσώπου, ὅπως ὁ ὀρφανοτρόφος, τοῦ ὁποῖου τὸ ὄνομα παραλείπεται εἰς τὸ ἐν λόγῳ χωρίον, ὡς πολὺ γνωστὸν, εἶναι ὁ ἀπογραφεὺς και ὀρφανοτρόφος Μανουήλ Χαγερῆς, ὁ ὁποῖος συνυπογράφει και αὐτὸς. Ὁ μέγας παπίας λοιπὸν Δημήτριος Δούκας Καθάσιλας εἶναι μέγας ἄρχων³. Ἀνώτερος δηλαδὴ ἀξιωματικὸς τοῦ στρατοῦ, ἀνήκων εἰς τὸ ἐπιτελεῖον τοῦ δομεστικῶν τῶν σχολῶν⁴. Τὸ ἔγγραφον ὁμοῦς ὑπογράφει μετὰ τὸν μόνι-

¹ Ἡ ὑπόθεσις ἐκρίθη ὑπὸ συνοδικοῦ δικαστηρίου πολιτικῶν και ἐκκλησιαστικῶν ἀρχόντων ἐν τῇ μητροπόλει Θεσσαλονίκης. Βλ. Act. Zogr. 43. Ἀμφότερα τὰ ἔγγραφα, Act. Zogr. 43 και 44, εἶναι λίαν ἐνδιαφέροντα διὰ τὴν διαδικασίαν και διὰ τὰ λαμβάνοντα μέρος πρόσωπα.

² Act. Zogr. 44, 28 κέ.: παρεβάλομεν οὖν τῇ ἱερῇ συνόδῳ, προκαθεζομένου τοῦ Θεσσαλονίκης ἄμα τοῖς οἰκείοις τῷ κραταιῷ και ἀγίῳ ἡμῶν αὐθέντι και βασιλεῖ, τῷ Τραχανειώτῃ κῦρ Μανουήλ, τῷ μεγάλῳ ἄρχοντι τῷ Καθάσιλα, τῷ ὀρφανοτρόφῳ και ἄλλοις ἄρχουσι. Παρεβάλομεν, δηλαδὴ ἡμεῖς, οἱ ὑπογράφωντες τὸ παρὸν ἔγγραφον.

³ Τοῦτο παρετήρησεν ἤδη ὁ Lemerle, Philippes etc. σ. 238.

⁴ Βλ. R. Guiland, Études sur l'histoire administrative de Byzance. Le Domestique des Scholes. REB 8 (1950) 14/5: «Le topotérète, les comtes et le chartulaire étaient les μεγάλοι ἄρχοντες ou officiers supérieurs de l'état-major du Domestique des Scholes». Φαίνεται ὅτι ἄλλος εἶναι ὁ

μον αὐλικὸν τίτλον εὐγενείας, μέγας παπίας. Ὡς ἐπιτελικὸς λοιπὸν ἀξιωματικὸς τοῦ δομεστικῶν τῶν σχολῶν ἐπολέμησεν ὁ Δημήτριος Καβάσιλας ὑπὲρ τοῦ ἐπαναστατήσαντος μεγάλου δομεστικῶν Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ καὶ διωχθεὶς, αὐτὸς καὶ ἡ οἰκογένειά του, ὑπὸ τῶν κυβερνητικῶν ἀποζημιούται τώρα μετὰ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ ἀρχηγοῦ του.

Πρὸς τὸν Δημήτριον Καβάσιλαν τοῦτον πιστεύεται ὅτι γράφει ὁ Δημήτριος Κυδῶνης¹ τὴν ἀναφερθεῖσαν πρὸς Δημήτριον Καβάσιλαν ἐπιστολὴν του². Αἱ γνωσταὶ σχέσεις τοῦ Κυδῶνη πρὸς τὴν οἰκογένειαν τῶν Καβάσιλα καὶ τὸ περιεχόμενον τῆς ἐν λόγῳ ἐπιστολῆς του, ἧτις ἀπευθύνεται πρὸς ἄνθρωπον τοῦ περιβάλλοντος τοῦ βασιλέως, συμψεύζονται ἐκ πρώτης ὄψεως πρὸς τὴν ταύτισιν ταύτην. Ἀλλὰ ἡ ἐπιστολὴ χρονολογεῖται περὶ τὸ 1386³ καὶ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ὁ μέγας παπίας τοῦ 1347, ἐὰν ἔζη ἀκόμη, θὰ ἔπρεπε νὰ εἶχε ἀποσυρθῆ ἰδίᾳ μεγάλῃς ἡλικίας πάσης ἐνεργοῦ δράσεως καὶ ὄχι νὰ ἐξακολουθῆ νὰ κινῆται εἰς τὸ περιβάλλον τοῦ βασιλέως, ὡς μαρτυρεῖ ἡ ἐπιστολὴ. Ἐπειτα, μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Καντακουζηνοῦ τὸ 1354 καὶ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ τὸ 1383, εἶναι ἀμφίβολον, ἐὰν ὁ παλαιὸς συνεργάτης τοῦ μέγας παπίας ἐξηκολούθει ἔχων σχέσεις καὶ ἐπιρροὴν εἰς τὴν αὐλὴν καὶ δὴ τοῦ ἀντιπάλου ἄλλοτε αὐτοκράτορος Ἰωάννου τοῦ Ε΄. Ταῦτα καθιστοῦν τοῦλάχιστον ἀμφίβολον ἂν ὁ Κυδῶνης γράφει πρὸς τὸν ἡμέτερον μέγαν παπίαν ἢ πρὸς ἄλλον ἄγνωστον Δημήτριον Καβάσιλαν.

Ὁ μέγας παπίας Δημήτριος Καβάσιλας θὰ ἠδύνατο χρονολογικῶς νὰ εἶναι ὁ πατὴρ τοῦ μυστικῶν Νικολάου Καβάσιλα, τοῦ γεννηθέντος 1320-25⁴, καὶ τοῦτο θὰ συμφωνεῖ καὶ πρὸς τὰς διώξεις, τὰς ὁποίας ὑπέστη καὶ ὁ Νικόλαος ὡς φίλος τοῦ Καντακουζηνοῦ, ἀλλ' ὑπάρχουν ἐμπόδια πρὸς τοῦτο, πρῶτον τὰ ἐπίθετα τοῦ Νικολάου, Χαμαετὸς ἐκ

μέγας ἀρχων τοῦ καταλόγου τοῦ Ψευδο-Κωδινῶν, ὁ φέρων 35ον βαθμὸν ἐν τῇ δ'παλληλικῇ Ἱεραρχίᾳ καὶ οὐδὲν λειτουργήμα ἀσκῶν, καὶ ἄλλοι οἱ ἐν ἐνεργείᾳ ἀνώτεροι ἀξιωματικοὶ τοῦ στρατοῦ, οἱ φέροντες τὸν βαθμὸν τοῦ μεγάλου ἀρχοντος. Ψευδο-Κωδινός, κσεφ. II. Βόνν. σ. 10: (34) ὁ πρωτοσπαθάρχιος, (35) ὁ μέγας ἀρχων, (36) ὁ τατᾶς τῆς αὐλῆς. Αὐτίθι, σ. 39: ὁ μέγας ἀρχων οὐδὲ ἐν ἐπηρέτημα κέκτηται, καὶ ὁ τατᾶς τῆς αὐλῆς ὡσαύτως. Βλ. καὶ Guillard, Observations sur la liste des dignitaires du Pseudocodinus. REB 12 (1954) 59. Ὡς ἐν ἐνεργείᾳ στρατιωτικῶν ὁ Δημήτριος Καβάσιλας μαρτυρεῖται καὶ ἐν τῷ κειμένῳ τοῦ ἡμετέρου ἐγγράφου. Πβλ. στ. 26: τὴν ἐν τοῖς πολεμικοῖς ἐμπειρίαν.

¹ V. Laurent, EO 30 (1931) 347. (P. 205).

² Βλ. ἀνωτέρω σ. 8, σημ. 3.

³ Βλ. ἀνωτέρω σ. 8, σημ. 3.

⁴ Jhor Ševčenko, Nicolaus Cabasilas' correspondence. BZ 47 (1954) 54.

R. J. Loenertz, Chronologie de Nicolas Cabasilas. Orient. Christ. Periodica 21 (1955) 205.

τοῦ πατρὸς του καὶ Καβάσιλας ἐκ τῆς μητρὸς του¹, τὰ ὁποῖα δὲν συμβιδάζονται ἐν τῷ αὐτῇ περιπτώσει πρὸς τὸν πατέρα Καβάσιλαν καὶ μητέρα Δούκαιναν καὶ δεύτερον τὸ γεγονός, ὅτι ὁ μέγας παπίας ζῆ, ὡς εἶδομεν, καὶ πέραν ἴσως τοῦ 1369², ἐνῶ ὁ πατὴρ τοῦ Νικολάου πιστεύεται ὅτι ἀπέθανεν ἐνωρίτερον, περὶ τὸ 1363³. Πρέπει λοιπὸν νὰ δεχθῶμεν ὅτι πρόκειται περὶ συγγενοῦς τοῦ Νικολάου, ὅχι ἐκ τοῦ πατρὸς του Χαμαετοῦ, ἀλλὰ ἐκ τῆς μητρὸς του, κόρης Καβάσιλα.

Στ. 36: *Τοῦ Γαβρᾶ ἐκείνου*: Δύο ἀδελφοὶ Γαβραῆδες, Ἰωάννης καὶ Μιχαήλ, εἶναι γνωστοὶ ἐκ τῆς ἐπιστολῆς πρὸς αὐτοὺς τοῦ Νικηφόρου Χούμνου⁴. Μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1325 - 1328 ὁ Μιχαήλ Γαβραῆς, ἀπαρηγόρητος πάντοτε διὰ τὸν πρόωρον θάνατον τοῦ ἀδελφοῦ του Ἰωάννου, γράφει δύο ἐπιστολὰς πρὸς τὸν Νικηφόρον Γρηγοράν⁵. Ὅτι εἶναι γνωστὸν περὶ τοῦ Μιχαήλ Γαβραῆ τούτου, περὶ τῶν ἀνεκδότων ἀκόμῃ ἐπιστολῶν αὐτοῦ ἐν κώδ. Marc. gr. 446, περὶ τοῦ ἀνεκδότου ἢ ὡς ἀπολεσθέντος θεωρουμένου φιλολογικοῦ αὐτοῦ ἔργου, συνεκέντρωσεν ἤδη ὁ R. Guiland εἰς τὰς χρησιμωτάτας σημειώσεις του περὶ τῶν ἀλληλογράφων τοῦ Γρηγορά⁶. Δύο ἐπιστολαὶ τοῦ Μιχαήλ Γαβραῆ πρὸς Δημήτριον Καβάσιλαν εὐρίσκονται ἀνέκδοτοι μεταξὺ τῶν ἄλλων εἰς τὸν ἀναφερθέντα κώδ. Marc. gr. 446⁷.

Τὸ ἔγγραφο ἡμῶν ἀναφέρεται εἰς ἀποθανόντα ἤδη Γαβραῆν (πρὸς ἐκείνου). Οὗτος δὲν φαίνεται νὰ εἶναι ὁ περὶ τὸ 1325 πρόωρος ἀποθανὼν Ἰωάννης Γαβραῆς, ὁ ἀδελφὸς τοῦ Μιχαήλ. Ἀπὸ τοῦ 1325 μέχρι τοῦ 1347 ἡ «οἰκονομία», τὰ κτήματα δηλαδὴ, τοῦ Γαβραῆ τούτου ἢ θὰ εἶχον παραχωρηθῆ εἰς ἄλλον κτήτορα ἢ θὰ εἶχον περιέλθει εἰς τὸ δημόσιον καὶ τοῦτο θὰ ἀνεφέρετο εἰς τὸ ἔγγραφο, ὅπως ἀναφέρεται τοιοῦτόν τι προκειμένου ὀλίγον κατωτέρω ἐν τῷ αὐτῷ ἔγγραφῳ περὶ τῶν κτημάτων τοῦ Γεωργίου Φαρμάκη (πρὸς στ. 37: *τῶν ὄντων μὲν πρότερον δημοσιακῶν, δοθέντων δὲ κλπ.*). Πρόκειται λοιπὸν τὸ 1347 περὶ προσφάτως ἀποθανόντος Γαβραῆ καὶ οὗτος πρέπει νὰ εἶναι ὁ Μιχαήλ. Ὁ

¹ P. Enepekides, Der Briefwechsel des Mystikers Nikolaos Kabasilas, BZ 46 (1953) 21.

² Loenertz, Studi e Testi 131 (1947) 76.

³ Loenertz, ἐνθ' ἀνωτ. σ. 216. Enepekides, ἐνθ' ἀνωτ. σ. 41.

⁴ Boissonade, Anecdota gr. nova, σ. 35. Ἐπιστ. Α': *Τῷ Γαβρᾶ καὶ τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ*. Ὁ Boissonade σημειώνει ἀκόμῃ, σημ. 1: Johannes Gabra..Michaelis forsan fuit frater.

⁵ Guiland, Correspondance de Grégoras σ. 273 καὶ 274. Ἐπιστ. III et IV.

⁶ Guiland, ἐνθ' ἀνωτ. σ. 333 - 335.

⁷ Κώδ. Marc. gr. 446, ἐπιστ. 307 καὶ ἐπιστ. 326. Ἐκ τοῦ Guiland, ἐνθ' ἀνωτ. σ. 316 καὶ σημ. 6.

Μιχαήλ Γαβράς λοιπόν απέθανε λίαν πιθανώς πρὸ τοῦ Νοεμβρίου τοῦ 1347, ὅτε ἐξεδόθη τὸ ἡμέτερον ἔγγραφο¹.

Στ. 38: *Πρὸς τὸν Φαρμάκην κῦρ Γεώργιον ἐκεῖνον*: 'Ὁ τὸ 1347 τεθνεὺς ἤδη (πβλ. ἐκεῖνον) Γεώργιος Φαρμάκης εἶναι λίαν πιθανῶς ὁ μετὰ τοῦ Νικολάου Καβάσιλα εἰς Βέροιαν πρὸς τὸν Μανουήλ Καντακουζηνὸν ὡς πρεσβευτῆς ἀποσταλεῖς. Οὗτοι ἀπεστάλησαν, ὡς γνωστόν, ἵνα διαπραγματευθοῦν ἐν ὀνόματι τοῦ διοικητοῦ τῆς Θεσσαλονίκης, τοῦ αὐτομολήσαντος πρὸς τὸν Ἰωάννην τὸν Καντακουζηνὸν Ἰωάννου Ἀποκαύκου, τὴν παράδοσιν τῆς πόλεως τὸ θέρους τοῦ 1345. Ἐπανάστασις ἕως τῶν μισούντων τὸν Καντακουζηνὸν Ζηλωτῶν ἐματαίωσε τὴν ἀπόπειραν ταύτην παραδόσεως. Τὸ ἐπόμενο ἐτος 1346 οἱ Ζηλωταὶ κατεδίωξαν τοὺς πρεσβευτὰς τούτους καὶ ὁ μὲν Νικόλαος Καβάσιλας ἀποκρυβεῖς διέφυγεν, ὁ Φαρμάκης ὁμῶς, κρυπτόμενος εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ συγγενοῦς του Κωκαλά, παρεδόθη ὑπ' αὐτοῦ, φοβηθέντος διὰ τὴν ἰδίαν ζωὴν, εἰς τὸν ὄχλον καὶ ἐφρονεῦθη. 'Ὁ διηγούμενος τὰ γεγονότα Καντακουζηνός² δὲν ἀναφέρει τὸ μικρὸν ὄνομα τοῦ Φαρμάκη τούτου. Εἶναι ὁμῶς λίαν πιθανὸν ὅτι ὁ τὸ 1346 φονευθεὶς Φαρμάκης ἦτο ὁ Γεώργιος Φαρμάκης τοῦ ἡμετέρου ἔγγραφου, ὁ μὴ ζῶν πλέον τὸ 1347. Τούτου δὲ τὰ κτήματα, περιελθόντα προσωρινῶς εἰς τὸ δημόσιον, δίδονται τώρα ὑπὸ τοῦ Καντακουζηνοῦ εἰς τὸν ἐπιζήσαντα συμπολεμιστὴν τοῦ νεκροῦ Δημήτριον Καβάσιλαν³.

*Απομένει νὰ ἐξετασθῇ τὸ ζήτημα, πῶς τὸ χρυσόβουλλον τοῦτο, τὸ ἐπιδοθὲν εἰς τὸν μέγαν παπῖαν ὡς τίτλος ἰδιοκτησίας καὶ ὡς ἐπίσημος

¹ Ἐπάρχει καὶ ἄλλη οἰκογένεια Γαβράδων κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους μακρὰν τῆς Θεσσαλονίκης, συγγενῶν ἰσως καὶ ἐγκατεστημένων παρὰ τὸν Στρυμόνα. Οὕτω τὸ 1321 ἀναφέρεται Δημήτριος Γαβρᾶς ἀπὸ τὴν ἀνατολικῶς τοῦ Στρυμόνος Λουκοβίκειαν καὶ κτήματα αὐτοῦ ἐκεῖ εἰς Act. Zogr. 19, 20 καὶ 39. Τὸ δὲ 1348 ὁ ἑταιρειάρχης καὶ καθαλλάριος Σερρῶν Ἰωάννης Γαβρᾶς ὑπογράφει ἔγγραφο διὰ τὴν μονὴν Κουτλουμουσίου (Act. Kutl. 21, 30. Ed P. Lemerle, Paris 1946). Οὗτος δὲν δύναται νὰ εἶναι ὁ περὶ τὸ 1325 ἀποθανὼν Ἰωάννης Γαβρᾶς, ὁ πολυκλαυστος ἀδελφὸς τοῦ Μιχαήλ. Πρόκειται προφανῶς περὶ ἄλλης οἰκογενείας Γαβράδων, ἐγκατεστημένης εἰς τὸ θέμα Σερρῶν, διαφόρου δὲ τῆς ἐν Θεσσαλονίκῃ, ἰσως συγγενικῆς. Σημειωτέον ὅτι εἰς τὸ Διδυμότειχον ὑπάρχει, προὑπάρχουσα βεβαίως, μονὴ Γαβρᾶ, τὴν ὁποῖαν ἀναφέρει τὸ 1341 ὁ Καντακουζηνός, Βόνν. 140, 1: καὶ τὸν τῆς Γαβρᾶ μονῆς ἡγούμενον ἀπολεξάμενος.

² Καντακ., Βόνν. II, 574 κέ. Πρβ. καὶ R. J. Loenertz, Chronologie de Nicolas Cabasilas, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 207. Τοῦ αὐτοῦ, Note sur une lettre de Démétrios Cydonès. BZ 44 (1951) 407.

³ Κτήματα ἐνὸς Φαρμάκη εἰς τὴν Χαλκιδικὴν ἀναφέρονται τὸ 1327, Act Chil. 116, 44/5: τὰ δίκαια τοῦ Φαρμάκη. Ἐνδοξότατος Δημήτριος Φαρμάκης ἀναφέρεται τὸ 1339, Act. Chil. 130, 15: καὶ τὸν ἐνδοξότατον κῦρ Δημήτριον τὸν Φαρμάκην.

τιμητική διάκρισις, περιήλθεν εις τὴν μονὴν Διονυσίου. Ἡ φυσικωτέρα ἐξήγησις θὰ ἦτο ἡ ὑπόθεσις, ὅτι εἴτε ὁ μέγας παπίας ὁ Ἰδιος, εἴτε ἀπόγονος καὶ κληρονόμος του, ἀποσυρθεὶς κατὰ τὴν βυζαντινὴν συνήθειαν εἰς μονήν, ἐγένετο μοναχὸς εἰς τὴν μονὴν τοῦ Διονυσίου, δωρήσας δὲ τὰ κτήματά του εἰς ταύτην, κατέθεσεν εἰς τὸ ἀρχεῖον τῆς μονῆς τὸ χρυσόβουλλον ὡς τίτλον ἰδιοκτησίας περιερχόμενον πλεον εἰς τὴν μονήν. Περὶ τούτου ὁμοῦ οὐδεμίαν μαρτυρίαν ὑπάρχει καὶ ἀποτελεῖ ἀπλήν μόνον ὑπόθεσιν.

Ἡ μονὴ ὁμοῦ Διονυσίου, ἰδρυθεῖσα περὶ τὸ 1375 ὑπὸ τοῦ ἐκ Κορυσσοῦ τῆς Καστορίας Ἀγίου Διονυσίου, ἦτο μικρὸν μονόδριον κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΙΔ' καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΕ' αἰῶνος, μὴ ἔχουσα ἀκόμη τὸ 1389 μῆτε μετόχια, μῆτε εἰσοδήματα, φερομένη δὲ δεκάτῃ ἐνάτῃ κατὰ σειρὰν εἰς τὸ Γ' Τυπικὸν τοῦ Ὁρους τὸ 1394 μεταξὺ τῶν 25 τότε μονῶν¹. Ὑπερβαίνομεν οὕτω τὸ πιθανὸν φυσικὸν δριον ζωῆς τοῦ μεγάλου παπία καὶ ἐπομένως ὅχι αὐτὸς ὁ Ἰδιος, ἀλλὰ ἀπόγονος καὶ κληρονόμος αὐτοῦ ἀργότερον κατέθεσεν εἰς τὴν μονήν τὸ χρυσόβουλλον. Πράγματι δὲ Καθάσιλαι εἰς τὸ Ὄρος σημειοῦνται ἀρκετὰ ἐνωρίς.

Εἰς τὸ παρεκκλήσιον τοῦ Προδρόμου, τὸ εὐρισκόμενον ἐντὸς τοῦ Πρωτάτου τοῦ Ἀγίου Ὁρους εἰς τὰς Καρυάς, τὸ ζωγραφηθὲν τὸ 1526, καὶ εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ἀριστερὰν πλευρὰν τοῦ εἰς τὸν νότιον τοῖχον καὶ ὑπεράνω τοῦ νάρθηκος ἀνοιγομένου παραθύρου, εὐρίσκεται προσωπογραφία ἐνὸς Καθάσιλου, τὸν ὁποῖον ὁ G. Millet ἐταύτισε πρὸς τὸν κατὰ τὴν πεποιθήσιν τῆς ἐποχῆς τοῦ ἀρχιεπίσκοπον Θεσσαλονίκης Νικόλαον Καθάσιλον². Σήμερον θεωρεῖται βέβαιον ὅτι ὁ Νικόλαος Καθάσιλος οὐδέποτε ὑπῆρξεν ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης³. Τοῦναντίον

¹ Κοσμᾶ Βλάχου (διακόνου ἀγιορείτου), Ἡ χερσόνησος τοῦ Ἀγίου Ὁρους. Ἐν Βόλῳ 1903, σ. 215. Γεω. Σμυρνάκη, Τὸ Ἅγιον Ὄρος. Ἐν Ἀθήναις 1903, σ. 505 καὶ 514/5.

² G. Millet, Monuments de l'Athos I : Les peintures, Paris 1927, πίν. 57, 2 (καὶ εἰρηστήριον σ. 17). Δυστυχῶς ἐκ τῆς φωτογραφίας δὲν φαίνεται ποῦ ἐστήριξεν ὁ Millet τὴν ταύτισιν ταύτην. Ἀριστερὰ τῆς εἰκόνης διακρίνεται ἐν τῇ φωτογραφίᾳ μόνον συλλαβὴ -CI, ἀσφαλῶς τῆς λέξεως (KABA)CI(ΛΑC), ἀλλ' εἶναι ἀμφίβολον ἂν ἡ πλήρης ἐπιγραφὴ τὸν ὀνόμαζες Νικόλαον.

³ Τὸ ἀνύπαρκτον τῆς ἀρχιερατείας τοῦ Νικολάου Καθάσιλου, ἦτις προήλθεν ἐκ συγχύσεως αὐτοῦ πρὸς τὸν ἐκ μητρὸς θεῖον του Νεῖλον Καθάσιλον, ὑπεστήριξε πρῶτος ὁ L. Petit, Le Synodicon de Thessalonique, EO 18 (1916/19) σ. 248, διορθῶν αὐτὸς ἑαυτὸν (πρὸς EO 5 [1901/2]94). Τὸ διοστιριζοῦν ἔπειτα καὶ ἄλλοι : S. Salaville, Cabasilas le sacellaire et Nicolas Cabasilas, EO 35 (1936) 421, σημ. 1, ὅπου παρατίθεται βιβλιογραφία, ἐξακολουθοῦσα νὰ ἐπαναλαμβάνῃ τὸ ἐκ τῆς συγχύσεως ταύτης προσελθὸν σφάλμα. I. Thomas ἐν REB 6 (1948) 117/8 (ἐν βιβλιοκρισίᾳ Τωμαδάκη). R. J. Loenertz, Pour la chronologie des oeuvres de Joseph Bryennios, REB 7 (1949) 7 καὶ σημ. 4.

πιστεύεται ότι και αυτός ο θετός του Νικολάου, «ο τιμιώτατος υποψήφιος Θεσσαλονίκης Ιερομόναχος κὺρ Νεῖλος ὁ Καβάσιλας»¹, προοριζόμενος διὰ τὸν ἀρχιεπισκοπικὸν θρόνον τῆς Θεσσαλονίκης μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Παλαμᾶ τὸ 1361, ἀπέθανεν ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸ αὐτὸ ἔτος, χωρὶς νὰ προφθάσῃ νὰ καταλάβῃ τὴν ἐν Θεσσαλονίκη ἀρχιεπισκοπικὴν αὐτοῦ ἔδραν². Ἐπομένως ὁ εἰκονιζόμενος ἐν τῷ παρεκκλησίῳ τοῦ Προδρόμου εἰς τὸ Πρωτάτον δὲν εἶναι μὲν ἀσφαλῶς ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης Καβάσιλας³. Ἡ τοιχογραφία ὅμως, ἀντιγράφουσα τὸ

¹ Miklosich - Müller, Acta I, 417 (ἀνευ ἔτους, πρέπει ὅμως νὰ ἐξεδῶθῃ μετὰ τὸ Ἰαν. - Φεβρ. 1361, βλ. *L. Petit*, EO 5 [1901/2] 94) καὶ 429 (Ἰουλ. 1361).

² Περὶ τούτου ὑπάρχουν ἀντίθετοι μαρτυρία. Ὁ Συμεὼν Θεσσαλονίκης λέγει: *Καὶ ἔτι ἐτέρου Νεῖλου θειοτάτου ἀνδρός, τοῦ τῆς Θεσσαλονικέων τὴν προεδρίαν μὲν εἰληφότος, μὴ πρὸς αὐτὴν δὲ φθάσαντος ἐλθεῖν*. PG 155, 145 A (Συμεὼν Θεσσαλονίκης, Διάλογος κατὰ αἰρέσεων). Εἰς τοῦτο ἐστηρίχθη ὁ *L. Petit* ἐν EO 5 (1901/2) 94 (ἀριθ. 68), διὰ νὰ ἀρνηθῇ τὴν παρουσίαν τοῦ Νεῖλου εἰς Θεσσαλονικίαν. Ὁ Σφραντζῆς ὅμως μαρτυρεῖ τὸ ἀντίθετον, λέγων ὅτι ἡ μήτηρ τοῦ Νικολάου Καβάσιλα ἦλθεν εἰς Θεσσαλονικίαν *Νεῖλου τοῦ Καβάσιλα καὶ ἀδελφοῦ αὐτῆς ἀρχιερέως ἐκεῖσε ὄντος*. Georges Phrantzes, *Chronicon* vol. I. Ed. J. B. Papadopoulos, Lipsiae 1935 (Teubner), σ. 142 (II, 5, 140). Πρβ. καὶ *Loenertz*, *Pour la chronologie etc.*, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 17, σημ. 4. Σημειώτεον ὅτι εἰς τὸ Συνοδικὸν τῆς Θεσσαλονίκης δὲν ἀναφέρεται τὸ ὄνομα τοῦ Νεῖλου Καβάσιλα, τοῦ διαδόχου τοῦ Παλαμᾶ εἰς τὸν ἀρχιεπισκοπικὸν θρόνον Θεσσαλονίκης, καὶ τοῦτο συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς μαρτυρίας τοῦ Συμεὼν. Βλ. *V. Laurent*, *La liste épiscopale du Synodicon de Thessalonique*, EO 32 (1933) 302.

³ Δὲν εἶναι πάντως πιθανόν νὰ εἶναι ὁ Νεῖλος, ὁ ὁποῖος ἐπὶ βραχὺ μόνον, ὡς ἐλέχθη ἄνωτέρω, διετέλεσεν ἀπλοῦς υποψήφιος διὰ τὸν θρόνον τῆς Θεσσαλονίκης καὶ διὰ τὸν ὁποῖον οὐδεὶς λόγος ὑπῆρχε νὰ παρασταθῇ ἐν τῷ Πρωτάτῳ. Τοιοῦτος λόγος θὰ ὑπῆρχε διὰ τὸν Νικόλαον Καβάσιλαν, ὁ ὁποῖος τόσα ἔγραψεν ὑπὲρ τῆς Ὀρθοδοξίας ἄλλὰ περὶ τοῦ Νικολάου Καβάσιλα πιστεύεται ὅτι οὐδέποτε δὴρξεν κληρικός. (Βλ. *Loenertz*, *Pour la chronologie etc.*, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 17. *Enepekides*, *Der Briefwechsel etc.*, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 19, ἀριθ. 2). Δὲν ἔχει ὅμως ἀποδοθῆ, νομίζομεν, ἡ θέουσα προσοχὴ εἰς τὴν φράσιν τοῦ Καντακουζηνοῦ περὶ τοῦ Νικολάου Καβάσιλα. Λέγει ὁ Καντακουζηνός: *καὶ Νικόλαον τὸν Καβάσιλαν ὄντα ἔτι ἰδιώτην* (Καντιακ. 4, 38. Βόνν. III, 275, 5). Ἡ διὰ τὸ ἔτος 1353 ἰσχύουσα μαρτυρία αὕτη βεβαίως ὅτι ὁ Νικόλαος τὸ ἔτος τοῦτο ἦτο ἀκόμη λαϊκός, δὴναιόσεται ὅμως ὅτι οὗτος βραδύτερον, ὅταν δηλαδὴ ὁ Καντακουζηνός γράφει τὴν ἱστορίαν του (μεταξὺ 1354 - 1383, ὁ Νικόλαος Καβάσιλας ἔζησε μέχρι τοῦλάχιστον τοῦ 1391, βλ. *Loenertz*, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 17. *Enepekides*, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 19) ἐγένετο πράγματι κληρικός. Ἐὰν δὲ ἔλαβε τὸ μοναχικὸν ὄνομα Νεῖλος εἰς εὐσεβῆ ἀνάμνησιν τοῦ ἀποθανόντος τὸ 1361 θεῖου του ἢ ἐὰν ὁ θεῖος ὁ Νεῖλος ἐλέγετο καὶ αὐτός κατὰ κόσμον Νικόλαος, τότε ἐξηγεῖται εὐκόλως πῶς προῆλθεν ἡ οὐγχυσις μετὰ τὸ θεῖον καὶ ἀνεψιὸν καὶ πῶς ἀποδίδεται εἰς τὸν ἀνεψιὸν ἢ ἀρχιερατεία τοῦ θεῖου. Τὸ «ἰδιώτην» ἐρμηνεύει ἄλλως ὁ *Jhor Ševčenco*, *Nicolas Cabasilas's «Anti-Zealot» Discourse*. *Dumbarton Oaks Papers* Nr. 11 (1957), σ. 86 σημ. 24. Δέ-

1526 λίαν πιθανώς παλαιότεραν παράστασιν, υποδεικνύει ότι οι Καθάσιλοι είχαν ένωρίς σχέσεις με τὸ Ἅγιον Ὄρος. Οὕτω καὶ βραδύτερον, κατὰ τὰ τέλη τοῦ 16ου αἰῶνος, ἀναφέρεται ὡς μονάσας εἰς τὴν μονὴν τῶν Ἱεθέρων Συμεῶν ἱεροδιάκονος ὁ Καθάσιλος¹. Οὕτω λοιπὸν δι' ἐνόχ κληρονόμου τοῦ μεγάλου παπῆα Δημητρίου Καθάσιλα πρέπει νὰ περιῆλθε τὸ χρυσόβουλλον τοῦ Καντακουζηνοῦ εἰς τὴν μονὴν Διονυσίου.

Ἐὰν ὅτι τοῦτο οὕτω πρέπει πράγματι νὰ συνέβη ὑποστηρίζεται ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι ἡ μονὴ Διονυσίου, πρὸ τῆς ἀπαλλοτριώσεως τῶν κτημάτων τῶν μονῶν τοῦ Ἁγίου Ὄρους ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ Κράτους, εἶχε μετόχια καὶ εἰς τὴν Καλαμαρίαν τῆς Χαλκιδικῆς², ὅπου καὶ τὰ κτήματα τοῦ Καθάσιλα. Οὕτω δυνάμεθα ἴσως νὰ ἀναγνωρίσωμεν εἰς τὸ σήμερον ἀκόμη λεγόμενον «Διονυσιάτικο μετόχι», μεταξὺ τῶν χωρίων Νέα Φλοητὰ καὶ Πορταριά τῆς Χαλκιδικῆς, τὸ «χωρίον τῆς Κατακαλῆς λεγόμενον, ἀπὸ τῆς εἰς τὴν Καλαμαρίαν οἰκονομίας τοῦ Γαβρᾶ ἐκείνου» (στ. 35), εἰς δὲ τὰ σημερινὰ χωρία τῆς Χαλκιδικῆς Πλανὰ καὶ Θέρμη τὰ χωρία «τὰ Πλαγηνὰ καὶ τὰ Θέρμα» (στ. 36). Καὶ τὸ μὲν χωρίον Πλανὰ εἶναι τὸ παλαιὸν ὄνομα τοῦ χωρίου Βραστά τῆς Χαλκιδικῆς, τὸ δὲ ἀρχαῖον ὄνομα Θέρμη ἐδόθη ἐκ νέου συμφώνως πρὸς ἀρχαίαν παράδοσιν εἰς τὸ ἔξωθεν καὶ ΝΑ τῆς Θεσσαλονίκης χωρίον Σέδες³.

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΙΣ

¹ Ἐν ἀνακεφαλαίῳσει ἐκ τοῦ ἐγγράφου, ἀποτελοῦντος σήμερον μακρυνὴν ἡχὴν τῆς ταραχῶδους ἐποχῆς τῶν ἐμφυλίων ἀγώνων τοῦ Καντακουζηνοῦ πρὸς ἐπικράτησιν καὶ ἐν ἐκ τῶν ὀλίγων διασωθέντων ἐγγράφων τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορικῆς γραμματείας, τῶν φερόντων τὴν ἰδιόχειρον ὑπογραφήν του, μανθάνομεν ἀμέσως ἢ ἐμμέσως τὰ ἔξῃς. Πρῶτον γενικῶς ὅτι ὁ ἐπικρατήσας Καντακουζηνὸς ὀλίγον μετὰ τὴν ἐπικράτησίν του ἐφρόντισε νὰ ἀνταμείψῃ τοὺς εἰς τὴν κατὰ τὸ πλεῖστον ἐχθρικήν πρὸς αὐτὸν Θεσσαλονικὴν ἐπιζήσαντας φίλους του με κτηματικὰς περιουσίας, κειμένας εἰς τὴν περιοχὴν τῆς πόλεως καὶ ἀνη-

χεται ὁμοῦ τὸ ἐνδεχόμενον, ὅτι μετὰ τὸ 1353 ὁ Νικόλαος Καθάσιλος ἐγένετο ἴσως κληρικός.

¹ Μ. Γεδεών, Ὁ Ἅθως. Κωνσταντινούπολις 1855, σ. 210.

² Περὶ τῆς βυζαντινῆς διοικητικῆς διαιρέσεως (κατ'επανικλίου) Καλαμαρίας βλ. Γ. Ι. Θεοχαρίδου, Κατεπανίκια τῆς Μακεδονίας. Θεσσαλονικὴ 1954 (Μακεδονικά. Παράρτημα 1), σ. 7 κέ.

³ Βλ. Ἐπιτελικὸν Χάρτην τῆς Ἑλλάδος. Φύλ. Ἐπανωμὴ: 1:100.000 (1932 προσωρινὴ ἔκδοσις). (Γερμανικὴ ἀνατύπωσις 1940 Blatt 8/D). Φύλ. Πολύγυρος: 1:100.000 (1932 προσωρινὴ ἔκδοσις). (Γερμανικὴ ἀνατύπωσις 1940. Blatt 9/D).

κούσας ἄλλοτε εἰς ἀποθανόντας πλέον ὀπαδούς του. Τοῦτο ἔπραξεν ἀμέσως μὲν διὰ προσταγμάτων, διὰ ταχύτεραν πιθανῶς ἀρωγὴν, βραδύτερον δὲ δι' ἐπισήμων χρυσοούλλων λόγων καὶ διὰ ἐπακολουθησάντων ἀσφαλῶς προσταγμάτων πρὸς ἀπογραφεῖς διὰ τὸν καθορισμὸν τῶν ὀρίων τῶν ἐν λόγῳ κτημάτων καὶ πρακτικῶν τῶν ἀπογραφέων τούτων. Ἐκ τῶν χρυσοούλλων αὐτῶν, φυλασσομένων ὡς τιμαλφῶν τίτλων ἰδιοκτησίας καὶ ὡς ἱερῶν αὐτοκρατορικῶν διακρίσεων ὑπὸ τῶν εὐεργετηθέντων, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ διασωθοῦν εἰμὴ τὰ κατὰ τινὰ τρόπον περιελθόντα εἰς μονάς, ὡς τὸ ἡμέτερον.

Δεύτερον, εἰδικώτερον διὰ τὴν βυζαντινὴν προσωπογραφίαν τῆς Θεσσαλονίκης κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα, ὅτι α) ὁ ὀλίγον ἄλλοτε γνωστὸς μέγας παπίας Δημήτριος Καβάσιλας, συγγενὴς λίαν πιθανῶς τοῦ Νικολάου Καβάσιλα, ἐπολέμησεν ὑπὲρ τοῦ Καντακουζηνοῦ ὡς ἐπιτελικὸς ἀξιωματικὸς ἐν τῷ ἐπιτελείῳ τοῦ δομestίκου τῶν σχολῶν καὶ διωχθεὶς, αὐτὸς καὶ ἡ οἰκογένειά του, ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως τῶν Παλαιολόγων, ἀνταμείβεται ὑπὸ τοῦ ἐπικρατήσαντος Καντακουζηνοῦ μὲ μεγάλα κτήματα ἐκ τῆς κτηματικῆς περιουσίας, τῆς ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Θεσσαλονίκης κειμένης, ἀποθανόντων συμπολεμιστῶν του, καὶ β) ὅτι ὁ Καβάσιλας οὗτος δὲν πρέπει νὰ συγχέηται οὔτε πρὸς τὸν συνομιλητὴν τοῦ Γρηγοῦρα, ἀποδειχθέντος ὅτι ἐκεῖνος ἦτο ὁ σακελλεῖος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως Μιχαὴλ Καβάσιλας, οὔτε πρὸς τὸν ἀποδέκτην τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Γρηγοῦρα, ἀποδειχθέντος ὅτι ἐκεῖνος ἦτο ὁ κωδικογράφος τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης Δημήτριος Κανίσκης ὁ Καβάσιλας, πρὸς τὸν ὁποῖον γράφουν καὶ ἄλλοι, ὅπως ὁ Χοῦμνος καὶ ὁ Γαβρᾶς, καὶ ὁ ὁποῖος κατὰ τὰ φαινόμενα ἠγεῖτο σημαντικοῦ βιβλιογραφικοῦ ἐργαστηρίου ἐν Θεσσαλονίκῃ.

Περὶ τῶν λοιπῶν ἀναφερομένων προσώπων τὸ ἔγγραφο μᾶς ἐδίδαξεν ὅτι ὁ μὲν Μιχαὴλ Γαβρᾶς ἀπέθανε πρὸ τοῦ ἔτους 1347, γεγονός, ἔπερ θὰ χρησιμεύσῃ διὰ τὴν χρονολόγησιν τῶν ἀνεκδόντων ἀκόμη ἐπιστολῶν του ὡς *terminus ante quem*, ὁ δὲ κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1346 φωνευθεὶς συμπρεσβευτὴς εἰς Βέροιαν τοῦ Νικολάου Καβάσιλα Φαρμάκης ἐλέγετο Γεώργιος, γεγονός, ἔπερ θὰ χρησιμεύσῃ εἰς τὴν βυζαντινὴν προσωπογραφίαν πρὸς διακρίσιν τούτου ἀπὸ ἄλλους ὁμωνύμους.